İsmail Hakkı Bursevî Dergâhı Şeyhlerinden Hikmetî Mehmed Efendi ve Hanımı Sâlihâ Hâtûn'un Terekeleri

Ali İhsan Karataş*

Öz

İsmail Hakkı Bursevî dergâhının üçüncü şeyhi olan Hikmetî Mehmed Efendi, soyundan gelenlerin de aynı tekkede şeyhlik yapması sebebiyle dergâha ismini veren mühim bir şahsiyettir. Tereke kaydından anlaşıldığına göre vefat ettiği sırada hanımı ve bir oğlunu varis olarak bırakan Hikmetî Mehmed Efendi, yaşadığı dönemin şartlarına göre zengin sayılabilecek nitelikte bir servete sahiptir. Onun mirası içerisinde gündelik hayatta kullanılan eşyayla birlikte çok miktarda kitap da yer almaktadır. Bu kitaplar arasında tasavvufla ilgili olanların yanında medreselerde okutulan ve daha ziyade müderrislerin terekelerinde bulunan eserler de bulunmaktadır. Hikmetî Mehmed Efendi'den dokuz yıl önce vefat eden hanımı Sâliha Hâtûn'un terekesi de içerdiği eşya, alacakları ve vasiyetleri bakımından dikkate değer niteliktedir. Terekeden vefatı sırasında çocuğu olmadığı anlaşılan Sâliha Hâtûn'un mirası kocası Hikmetî Mehmed Efendi ile kardeşi Mustafa Ağa arasında taksim edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İsmail Hakkı Bursevî, Hikmetî Mehmed Efendi, Sâliha Hâtûn, tereke

The Heritages of Hikmetī Mehmed Efendi, the Sheikh of the İsmail Hakki Bursevī Dervish Lodge, and His Wife Sālihā Hātūn

Abstact

Hikmetî Mehmed Efendi, the third sheikh of the İsmail Hakki Bursevî dervish lodge, is very important person for the order and his descendants also took this position. According to estate records, he had, when he died, a wife and a son as heir. He has a wealth of nature that could be considered rich according to the conditions of his time. He has left many books beside goods that are used in everyday life. Among these books were works that are found in estates of professors (muderris) besides the ones that are associated with tasawwuf. The estate of his wife Sâliha Hâtûn, who passed away nine years before his death, is also worth considering in terms of goods, receivables and her will. Her heritage was divided between his husband Hikmetî Mehmed Efendi and his brother Mustafa Ağa, for she had no child.

Key Words: Ismail Hakkı Bursevī, Hikmetī Mehmed Efendi, Sālihā Hātūn, heritage

* Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (ihsankaratas@hotmail.com)

Giriş

Osmanlı arşivleri içerisinde yer alan Şer'iyye Sicilleri ait olduğu dönemin sosyal ve ekonomik hayatını ilgilendiren her türlü belgeyi içeren önemli vesikalardır. Şer'iyye sicilleri içerisinde çok miktarda tereke kaydı da bulunmaktadır. Terekeler, ölen şahısların bıraktıkları malların tamamının kaydedilmesi ile bu malların İslam hukuku esaslarına göre taksim edildiğini gösteren kayıtlardır. Bursa Sicilleri içerisinde XVIII. yüzyılda İsmail Hakkı Bursevî Dergâhı'nda çeyrek asır şeyhlik yapan Hikmetî Mehmed Efendi ve hanımı Sâliha Hâtûn'un terekesi de bulunmaktadır. Bu makalede söz konusu terekeler incelenerek onların kitapları, giyim-kuşam, mutfak malzemeleri, yatak takımları, ev, bağ, bahçe gibi mülkleri, kısacası tüm menkul ve gayrimenkulleri konusunda değerlendirmeler yapılacaktır.

I. Hikmetî Mehmed Efendi

A. Hayatı

İsmail Hakkı Bursevî'nin vefatından sonra yerine oğlu eş-Şeyh Bahaeddin Efendi geçmiştir. Şeyh Bahaeddin Efendi'nin çocuğu olmadığı için vefatından sonra halifelerinden Hikmetî Mehmed Efendi (eş-Şeyh Mehmed Hikmet Efendi ibn el-Hâc Ahmed) dergâha şeyh olmuştur. Uzun yıllar şeyhlik yapan Hikmetî Mehmed Efendi'nin vefatından sonra da oğlu ve neslinden başka şahıslar aynı dergâhın şeyhliğini devam ettirmişlerdir. Öyle ki İsmail Hakkı Dergâhı, Hikmetî Dergâhı olarak anılmıştır. Nitekim Mehmed Şemseddin'in Yadigâr-ı Şemsi adlı eserinde İsmail Hakkı Dergâhının anlatıldığı kısmın başlığı "*İsmail Hakkı Dergâh-ı Şerîfi, nâm-ı diğer Sırrî Zâviyesi ve Hikmet-zâde Tekkesi*" olarak yazılmıştır. Dergâhta şeyhlik yapanların isimlerine baktığımızda Hikmetî tekkesi denilmesinin sebebi daha iyi anlaşılmaktadır. Zira İsmail Hakkı Hazretlerinden sonra yerine oğlu geçmiş olsa da bundan sonraki dönemlerde şeyhlik yapanların hemen hemen tamamını Hikmetî Mehmed Efendi ve onun soyundan gelenler oluşturmuştur. Şeyhleri ve aralarındaki akrabalık ilişkilerini gösteren aşağıdaki listede bu husus açıkça görülmektedir.

İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)

Mehmed Bahâeddin Efendi (ö. 1138/1726) (İsmail Hakkı'nın oğlu)

Hikmetî Mehmed Efendi (ö. 1165/1752)

Mehmed Emin Efendi (ö. 1232/1817) (Hikmetî Mehmed Efendi'nin oğlu)

Mehmed Bahâeddin Efendi (ö.1233/1818) (Mehmed Emin Efendi'nin oğlu)

Mehmed Rifat Efendi (ö. 1273/1857) (Mehmed Bahâeddin Efendi'nin oğlu)

Mehmed Ali Rıfkı Efendi (ö. 1315/1897) (Rıfat Efendi'nin oğlu)

İsmail Hakkı Efendi (ö. 1260/1844) (Mehmed Emin Efendi'nin oğlu)

Mehmed Hikmet Efendi (ö. 1272/1856) (İsmail Hakkı Efendi'nin oğlu)

İsmail Hakkı Efendi (ö. 1285/1868) (Mehmed Hikmet Efendi'nin oğlu)

Mehmed Fâik Efendi (ö. 1324/1906) (İsmail Hakkı Efendi'nin oğlu)

Selâmeddin Efendi (ö. ?)

Bahâuddin Efendi –Vekâleten (ö. ?)

Mehmed Şemseddin Efendi (ö.1335-1936) Vekâleten

Cemâleddin Efendi (ö. ?) (Mehmed Fâik Efendi'nin oğlu)[1]

Tekirdağ'da (eski ismiyle Rodoscuk-Tekfurdağı) dünyaya gelen Hikmetî Mehmed Efendi, Hacı Ahmed Efendi'nin oğludur.[2] İsmail Hakkı Bursevî'nin Tekirdağ'da bulundukları sırada henüz küçük bir çocuk olan Mehmed Efendi, İsmail Hakkı'yı görme imkânı bulmuş, onun duasını aldıktan sonra bazı halifelerinden uzun yıllar ders alarak büyümüştür. Gençlik yıllarında Bursa'ya gelip İsmail Hakkı'ya intisap ederek Celvetî erkânı üzere dervişliğe başlamış, uzunca bir süre mücâhede ve riyazetle nefsini tasfiyeye muvaffak olmuş ve icazet almaya hak kazanmıştır.[3]

Mehmed Efendi, yüksek derecedeki Allah aşkı, insanların kalplerine vâkıf oluşu, son derece cömertliği ve fakir fukarayı gözetleyişi gibi özellikleriyle bilinmektedir. Dervişleri yanına alıp yolda rastladığı ihvân ve ahbabını da katarak onları beraberce kaplıcaya götürdüğü belirtilmektedir. Tekkeye şeyh olmadan önce 1715'de Tekirdağ'da Sâlihiye Camii'ne bitişik bir halvethane bina eylemiştir. Pek çok hizmetlerinin yanında şairliğiyle de bilinmektedir.[4]

---

1 Mustafa Kara, "Bursa Tekkelerinde Şeyhlik Yapan Mutasavvıflar-II", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1991), s. 119-130; Ali Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî, Hayatı, Eserleri ve Tarikat Anlayışı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2001, s. 231.

2 Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, Matbaa-i Vilayet, Bursa 1332, s. 137-140; Fındıklılı İsmet Efendi, *eş-Şakâiku'n-numâniyye ve zeyilleri: Tekmiletü'ş-Şakâik fî hakkı ehli'l-hakâik* (nşr. Abdülkadir Özcan), I-V, İstanbul: Çağrı Yayınları 1989,V, 482.

3 Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 138.

4 Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 138; Kamil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, I-IV, Bursa Yazma ve Eski Eserler Kütüphanesi, No: 4519-4522, II, 244.

Hikmetî Mehmed Efendi'nin ileride dergâha şeyh olacağı İsmail Hakkı Hazretleri'nin şiirlerinde de haber verildiği belirtilmektedir:

Rum diyârına çevirdim gönlümü var Hikmetî,

Cümle evlâd ba`dehu ordan zuhür eyler tamâm.

İmtidâd eyler sülâlem tâ ilâ-yevmi'l-kıyâm,

Keşf ile bildim bu işi Hakkîyâ ben ves-selâm.

İsmail Hakkı Hazretleri şiirinde kendi neslinin Rumeli'den devam edeceğini belirtiyor. Bu da tarikatta manevi evladın öz evlattan daha yakın olduğu kabul edilerek neslin Hikmetî Mehmed Efendi'den devam edeceği şeklinde yorumlanmıştır.[5]

Mehmed Şemseddin Efendi, eserinde, Hikmetî Mehmed Efendi'nin bazı özellik ve kerametlerinden de bahsetmiştir. Bunlardan birisi şöyledir: Kölelikten azad edilmiş Abdullah adlı birisi dergâha gelerek bey'at eder ve derviş olur. Ehl-i tarikat olanların çalışıp kendi el emeği, alın teriyle ve helal kazançla hayatlarını devam ettirmeleri usulden olduğu için Şeyh Efendi Abdullah'a beşyüz kuruş verir ve "bu para ile iş kur, para kazan, kazancın artınca da bizim paramızı geri getir ve borcunu öde" demiş. Şeyhin de bereket duasıyla işleri iyi giden Abdullah kısa zamanda ufak bir tacir olmuş. Bir gün Hikmetî Efendi "Derviş Abdullah, elhamdülillah, ticaretin yolunda, hayli de para biriktirdin. Artık bizim emaneti getir de diğer bir muhtaca da yardım edelim" demiş. Abdullah ise söz konusu parayı şeyhin kendisinden almayacağını düşünüyormuş ve bu duruma çok canı sıkılmış. Bunun üzerine Abdullah parayı külahın içine koymuş ve şeyhin huzuruna gelmiş. Şeyh efendi ise o sırada ihvanla birlikte zikrullahla meşgul imiş. Abdullah edep dışı bir tavırla meclise girmiş ve külahla parayı şeyhin önüne koyarak "Al işte! Para da dervişlik de külahın içindedir" diyerek çekip gitmiş. Bu hal Şeyh hazretlerinin gayretine dokunmuş ve ona beddua etmiş. Bir süre sonra da Abdullah bir sebeple idam edilmiş.[6]

İsmail Hakkı Hazretleri vefatından on yedi gün önce 22 Şevval 1137 (4 Temmuz 1725) tarihinde Hikmetî Mehmed Efendi'yi Üsküdar'a Halife olarak tayin etmiştir. 5 Muharrem 1139 (2 Eylül 1726) tarihinde ise Bursa'ya gelmiş ve birkaç ay önce vefat eden Bahaeddin Efendi'nin yerine dergâha şeyh olmuştur.[7]

---

5 Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 138.

6 Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 139.

7 Fındıklılı, *Tekmiletü'ş-Şakâik*, s. 482.

Çeyrek asır kadar İsmail Hakkı Tekkesi'ne şeyhlik yapan Hikmetî Mehmed Efendi 1752 yılında vefat etmiş ve aynı tekkenin haziresine defnedilmiştir. Kendisiyle birlikte ailesinden ve neslinden bazılarının kabirleri de bu haziredédir. Başta kendisinin olmak üzere evladının mezar taşları sağlam ve okunabilir durumdadır.[8] Hâdizâde Abdülaziz Efendi'nin düşürdüğü tarih mezar taşına yazılmıştır.[9]

Hikmetî Mehmed Efendi'nin şiirlerinin yanında bazı tarihi bilgileri, mürşidi İsmail Hakkı Efendi ile halifeleri arasındaki yazışmaları ve bazı dini konuları ihtiva eden bir mecmuası vardır.[10]

Bir kez hacca giden ve bir kere de gazaya iştirak eden Hikmetî Mehmed Efendi'nin savaşta taşıdığı sancak bir müddet İsmail Hakkı dergâhında muhafaza edilmiştir.[11]

Kitaplarda başka özelliklerine de yer verilmekle birlikte Hikmetî Mehmed Efendi'nin makalemize konu olan yönü İsmail Hakkı Tekkesi'nde şeyhliği dönemindeki faaliyetleri ve hizmetlerinden ziyade menkul ve gayrimenkullerini ihtiva eden terekesi olacaktır.

B. Mirası

Osmanlı Devleti'nde gerek idarî gerekse sosyo-ekonomik hayatla ilgili pek çok konuda ayrıntılı olarak kayıtların tutulduğu ve bunların önemli bir kısmının günümüze intikal ettiği bilinmektedir. Mahkemeye intikal eden olaylarla ilgili kadıların kararları, merkezden taşraya gönderilen fermanlar, görevlendirmelerle ilgili beratlar, vakfiyeler, eğitim-öğretimle ilgili bilgiler, mülk alım satımı ve gündelik hayatla ilgili kayıtlar, kısacası ait olduğu dönemin sosyal ve ekonomik hayatını ilgilendiren her türlü belgenin yer aldığı şer'iyye sicilleri, tarih araştırmalarının en önemli kaynağı niteliğindedir.

Şer'iyye sicilleri içerisinde terekeler de bulunmaktadır. Muhallefât veya metrûkât da denilen terekeler, ölen şahısların bıraktıkları malların tamamının kaydedilmesi ile bu malların İslam hukuku esaslarına göre taksim edildiğini

---

8 Hikmetî Mehmed Efendi ve ailesiyle ilgili mezar taşlarının resimleri ve okunuşları için bk. Bedri Mermutlu-H. Basri Öcalan, *Tarihi Bursa Mezar Taşları-I Bursa Hazireleri*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011, s. 356-367.

9 Mezar taşının görüntüsü ve okunuşu ekler kısmında verilmiştir.

10 Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî*, s. 226.

11 Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Sır Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 339; Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî*, s. 226.

gösteren kayıtlardır. Terekeler ölen şahısların adı, cinsiyeti, ırkı, dini, mesleği, vefat tarihi, ikamet ettiği mahallesi, medeni hali, giyim-kuşam, yatak-yorgan, mefruşat, mücevher ve mutfak malzemesi gibi eşyası, nakit parası, hayvanları, ev, bağ-bahçe gibi gayrimenkulleri, servetinin toplam değeri, listede yer alan eşyanın her birinin ilgili dönemdeki fiyatı, alacakları, borçları, vasiyetleri, servetin kimler arasında taksim edildiği, çocuk sayısı ve benzeri bilgiler içermektedir. Bütün bunların incelenmesiyle ilgili dönemin hayat standardını, farklı gruplar arasındaki mal paylaşımının nasıl olduğunu, kullanılan eşyanın cinsini ve çeşidini, aile bireylerinden hareketle demografik yapısını tespit etmek mümkündür.

Bursa sicilleri içerisinde Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesi de bulunmaktadır. Söz konusu tereke sayesinde onun ikamet ettiği mahalle, vefat ettiği sırada kalan aile efradı, kitapları, giyim-kuşam, mutfak, ev, bahçe gibi menkul ve gayrimenkulleri hakkında ayrıntılı bilgilere sahip olabilmekteyiz.

Hikmetî Mehmed Efendi'nin B172 numaralı Bursa Şer'iyye Sicili defterinin 76. sayfasında yer alan tereke kaydı iki sayfadır. Terekenin başlangıç kısmında "*Medîne-i Bursa'da Tekye Mescid Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem vedâ'-ı 'âlem-i fânî iden eş-Şeyh el-Hâc Mehmed Hikmetî Efendî ibn Ahmed bin Abdullah'ın verâseti zevce-i metrûkesi Fahru'l-muhadderât Şerîfe Refî'a Hanım ibneti es-Seyyid eş-Şeyh Şerefüddîn Efendi ile sulbî sağîr oğlu eş-Şeyh Mehmed Emîn'e münhasıra olduğu şer'an zâhir ve bâhir oldukdan sonra müteveffâ-yı mûmâ ileyhin bi't-taleb tahrîr ve ba'de'l-müzâyede menzilinde bey' olunan muhallefâtı defteridir ki ber vech-i âtî zikr olunur*" ifadesi yer almaktadır. Söz konusu ifadeden Hikmetî Mehmed Efendi'nin Bursa'da Tekye Mescid Mahallesi'nde ikamet ettiği sırada vefat ettiği ve hac vazifesini de yerine getirdiği anlaşılmaktadır.

Varisleri arasında Şerife Refîa adlı bir hanımı ve Mehmed Emîn adında bir de çocuğu bulunmaktadır. Şerîfe Refî'a Hanım şeyh ve aynı zamanda peygamber soyundan olan es-Seyyid eş-Şeyh Şerefüddîn Efendi'nin kızıdır. Henüz küçük yaşta olduğu anlaşılan Mehmed Emîn de şeyh unvanıyla kaydedilmiştir ki kendisi daha sonra tekkeye şeyh olmuştur.

Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinin kayıt altına alınmasının sebebi muhtemelen varisleri arasında olan oğlunun küçük yaşta olmasıdır. Zira ölen herkesin terekesi kaydedilmemekteydi. Bir terekenin kaydedilmesi için mirasın taksimi konusunda varisler arasında problem çıkması, varislerden birinin küçük çocuk olması veya uzun süredir kendisinden haber alınamayan bir durumda olması gibi sebepler gerekmekteydi. Henüz erginlik yaşına

ulaşmamış küçük yaştaki çocukların kendilerine intikal eden miraslarının zayi olmaması amacıyla kadılar tereke tespiti yaptırıyorlardı.

Hikmetî Mehmed Efendi'nin geride bıraktığı mirası, talep üzerine müzayede usulüyle satılarak varislere intikal ettirilmiştir.

Terekenin başlangıç kısmında eşyanın tespiti ve taksimatın yapıldığı tarih 2 Zilkade 1165 (11 Eylül 1752) olarak kaydedilmiştir. Bu tarihin gün, ay ve yıl olarak onun ölüm tarihine tam tekabül ettiğini söylemek zordur. Zira söz konusu tarih terekenin kayıt tarihidir. Miras taksiminin vefatından ne kadar sonra yapıldığı konusunda kesin bir şey söylenememekle birlikte bu sürenin uzun bir zaman olmayacağı ifade edilebilir. Mehmed Şemseddin Efendi'nin eserinde Hikmetî Mehmed Efendi'nin vefat tarihi 22 Rebîülevvel 1165 (8 Şubat 1752) olarak belirtilmiştir. Söz konusu tarihlerden de anlaşıldığı üzere vefat tarihiyle terekenin kayıt tarihi arasında yaklaşık altı aylık bir zaman farkı vardır.

Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesini aşağıdaki başlıklar altında tasnif edebiliriz:

1. Eşyası

Terekede bir bakıma Hikmetî Mehmed Efendi'nin kimlik bilgilerini içeren giriş kısmından sonra giyim-kuşam, mutfak malzemesi, yatak-yorgan gibi gündelik hayatta kullanılan eşyalar sıralanmıştır.

a. Giyim-Kuşam

XVIII. asır terekeleriyle ilgili yaptığımız bir çalışmaya göre bu dönemde özellikle varlıklı ailelerin giyim-kuşam malzemeleri arasında farklı hayvan derilerinden yapılan kürkler ve pahalı kumaşlardan yapılan çok sayıda değişik elbiseler dikkat çekmektedir.[12] Bu durumun aksine Hikmetî Mehmed Efendi'nin giyeceklerinin son derece sade olduğu görülmektedir. Onun giyecekleri kendi döneminde yaşayan sıradan her hangi bir Bursalının giyeceklerinden farklı değildir. Elbiseleri arasında çok çeşitlilik yoktur.

---

12 XVIII. asırda giyim-kuşam, mutfak eşyası, yatak-yorgan takımları gibi kullanılan eşya ile Hikmetî Mehmed Efendi'nin eşyasını karşılaştırmak için bk. Ali İhsan Karataş, "Folklorümüzün Kaynaklarından Tereke Defterleri ve XVIII. Yüzyıl Bursa Tereke Kayıtlarından Örnekler", *I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu (4-6 Nisan 2002) Bildiri Kitabı*, I-II, Bursa 2002, II, 691-710.

Hikmetî Mehmed Efendi'nin giyecekleri arasında kışın soğuk havalarda dışarıda giydiği iki adet kürk yer almaktadır. Kürklerden biri olan Nafe kürk 1.510, diğer …(?) kedi kürk ise 970 akçe değerindedir. Yünden yapılmış ve "yeşil sof ferace" olarak kaydedilen elbisesi 1.610 akçelik değeriyle giyim-kuşam malzemelerinin en pahalısıdır. Yazma, başörtüsü anlamına gelen ve toplam değeri 852 akçe olan 18 adet yemeni değirmisi bulunmaktadır. Yedi ayakkabı veya terlik, iki hırka, üç kuşak, bir yağmurluk, biri ipek (kutni) diğeri çuha iki entarisi onun diğer giysilerindendir.

Yün ipliğinden sık dokunmuş bir kumaş olan ve eskiden Bursa'da imal edilen çuha veya diğer ismiyle çuka, şalvar, ferace dolama, yelek ve cübbe yapımında kullanılırdı. Dış giysi olarak kullanılan dolamadan iki adet bulunmaktadır. Ayrıca çukadan yapılmış bir entari ve habbesi vardır. 391 akçe değerinde ince kumaştan imal edilen ve bir çeşit şalvar olarak kullandığı, bugünkü anlamda pantolon diyebileceğimiz beyaz renkli bir cağşiri/çakşiri vardır. Hem elbise, hem de çok amaçlı kullanılan bir örtü anlamına gelen ve birisi yeni diğeri eski (köhne) iki tane ihramı bulunmaktadır. Bu dönemin giyecekleri arasında yer alan sarık, destar, takye ve kavuk gibi başlıkların Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinde bulunmaması dikkat çekicidir.

Giyim kuşamını oluşturan eşyanın toplam değeri 14.026 akçedir ki bu da yukarıda ifade edildiği üzere onun elbise konusunda çok mütevazı bir durumda olduğunu göstermektedir.

b. Mutfak Eşyası

Yemek kültürünün bir parçası olan mutfak malzemeleri, XVIII. asır Bursa mutfaklarında zengin çeşitleriyle bulunmaktaydı. Yemeklerin pişirilmesi, sofranın hazırlanması, yemeğin yenilmesi ve yemek sonrasında kahvenin içilmesi aşamasında çok çeşitli malzeme kullanılıyordu.

Hikmetî Mehmed Efendi'nin konumu gereği evinde kalabalık misafirleri ağırlaması gerektiği, bu yüzden çokça mutfak malzemesine ihtiyaç duyacağı açıktır. Bu yüzden olacak ki evinde yemeğin pişirilmesi aşamasında kullanılan bakraç, kazan, tencere, kepçe, kevgir gibi malzemelerden çok miktarda bulunmaktadır. On tencere, beş tava ve değerleri 600 ile 1.040 akçe arasında değişen beş kazanın yanında kazandan daha küçük olan dört adet bakraç bulunmaktadır. Tavalar pekmez tavası, süt tavası ve et tavası gibi özellikleriyle kayıtlara geçmiştir. Yemek pişirilmesi amacıyla kullanılan malzemelerden bir tane bakır mangal ile bir tane de mangal tahtası vardır.

Sofranın hazırlanması ve yemek yenmesi aşamasında kullanılan mutfak malzemeleri arasında ikisi küçük on tepsi, iki sini, altı lenger, on sahan, on beş sahan kapağı, dört tas ve beş güğüm bulunmaktadır. Gerek abdest alınması gerekse yemekten sonra ellerin yıkanması için üç adet leğen-ibrik yer almıştır.

XVIII. asırda yemeklerden sonra veya sohbet meclislerinde içilen kahvenin hazırlanması ve içilmesi aşamasında kahve değirmeni, kahve takımı, kahve tepsisi, fincan ve fincan zarfı kullanılmaktaydı. Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinde fincandan hiç bahsedilmezken üç adet kahve ibriği yer almıştır.

Hikmetî Mehmed Efendi'nin mutfak eşyası bir aileye yetecek kadar olsa da yaşadığı asrın mutfak malzemeleriyle karşılaştırıldığında hem çeşit hem de değer olarak üst seviyede olmadığı söylenebilir.

c. Yatak-Yorgan Takımları

XVIII. yüzyıl Bursa evleri mefruşatı ve yatak takımları bakımından da oldukça zengin malzemelere sahiptir. Bu dönemde evlerin döşemesiyle ilgili olarak halı, halıça, kaliça, hasır, keçe, kilim, mak'ad, minder, seccade ve velense kullanılmaktadır. Üstelik bunlardan her birinin çok çeşitleri mevcuttur.

Birkaç unsurun bir araya gelmesiyle oluşan yatak takımları kayıtlarda çarşaf, şilte, döşek, yasdık ve yorgan adlarıyla geçmektedir. Çarşafın, nihali çarşaf; döşeğin ve döşek yüzlerinin altınlı döşek yüzü, kadife döşek yüzü, beledi döşek, kadife döşek, mai döşek; şiltenin kutni şilte, yemeni şilte; yasdığın işleme yasdık, yün yasdık, abayı yasdık, beledi yasdık, kadife yasdık, kutni yasdık; yorganın işleme yorgan, diba yorgan, kumaş yorgan, kutni yorgan, sandal yorgan, telli yorgan, yemeni yorgan gibi çeşitleri kullanılmaktaydı.

Hikmetî Mehmed Efendi'nin evinde de benzer malzemelerin olduğu müşahede edilmektedir. Nitekim terekesine bakıldığında onun evinde değerleri 71 ile 600 akçe arasında değişen on dört minder, iki beledi döşek, ikisi sandal yorganı, onu yemeni yorgan olmak üzere toplam on dört adet yorgan, beledi yasdık, kadife yasdık gibi değişik özelliklerde yirmi bir yasdık ve ikisi kırmızı üç şilte bulunmaktadır. Bunlardan her birinin fiyatı yeniliğine, eskiliğine, kumaşına ve diğer özelliklerine göre değişmektedir.

Evin mefruşatıyla ilgili üç kırmızı kilim, üç adet eski velense, üç yemeni mak'ad ve iki adet de orta ve yan keçesi vardır. Bunların yanında altı adet

seccade görünmektedir. Seccade, namaz kılarken kullanılan sergi olmasıyla birlikte yer döşemesi olarak da kullanılmaktaydı. Çok sayıda gayrimüslimin terekesinde seccadenin yer alması da bundandır.

d. Diğer Ev Eşyası ve Nakit Para

Terekede biri sim akreb birisi sim ve diğeri de halâli olmak üzere üç adet saat bulunmaktadır. Sim saat 601, halâli saat 800 akçe iken hem saatlere hem de diğer eşyaya göre 2.200 akçelik değeriyle oldukça pahalı olan sim akreb saat dikkat çekmektedir. Aydınlatma aracı olarak dört şamdan ve bir fener bulunmaktadır. Terekeye gül kutusu, hırdavat, üzengi gibi eşya da kaydedilmiştir. 4.200 akçe değerinde bir de hırdavathane (eski eşyaların konulduğu yer) bulunmaktadır.

135 madde olarak sıralanan eşyasının toplam değeri 99.476 akçedir. Bu kısımda yanında bulunan ve hem akçe hem de kuruş olarak belirtilen nakit paraya da yer verilmiştir. Buna göre Hikmetî Mehmed Efendi'nin eşyası ve alacakları dışında nakit olarak yanında bulundurduğu paranın değeri 323 kuruş yani 38.760 akçedir.

2. Kitapları

Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinde eşyadan sonra kitaplar sıralanmıştır. Farklı sınıf ve mesleklere mensup insanların terekelerinde yer alan kitaplar ait olduğu dönemin ilim-kültür hayatını anlamamız bakımından önemli verilerdir.

Terekelere baktığımızda, XVIII. yüzyılda, Bursa halkının büyük çoğunluğunun başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere basit ilmihal kitapları, dua mecmuaları ve tarihi olayları anlatan gaza kitaplarına sahip oldukları görülmektedir. Değişik ilim dallarında çok sayıda kitaba sahip olanlar ise genellikle ilmiye sınıfına mensup olanlardır. İlmiye mensuplarının kitaplarına baktığımızda tefsir, hadis, kelam, fıkıh tasavvuf gibi dinî ilimler başta olmak üzere gramer, edebiyat, ahlak, astronomi, matematik ve tıp konularında çok sayıda eserin varlığını görmekteyiz.

a. Kur'an-Tefsir

Özel bir kütüphane oluşturacak kadar kitaba sahip olan Hikmetî Mehmed Efendi'nin kitapları terekesine eşyadan sonra müstakil olarak kaydedilmiştir. Kitaplar konularına göre tasnif edilmeden karışık olarak yazılmıştır. Terekelerde genellikle ilk sırada Kelâm-ı Kadîm veya Mushaf-ı Şerif olarak

kaydedilen Kur'an-ı Kerim yer alır. Hikmetî Mehmed Efendi'nin değişik tefsir kitapları gibi Kur'an ilimleriyle ilgili pek çok kitabı olmasına rağmen terekesinde Kur'an-ı Kerim zikredilmemiştir. Bu kadar çok kitabı olan bir şeyhin terekesinde Kur'an'ın bulunmaması onun gerçekten elinde bir Kur'an-ı Kerim olmadığı anlamına gelmemelidir. Değişik sebeplerle terekesine kaydedilmemiş olabilir.

Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinde Kur'an ilimleriyle ilgili değişik eserler ve tefsir kitapları mevcuttur. Kur'ân-ı Kerim'in yorumlarının yapıldığı tefsir kitapları özellikle ilmiye mensuplarının terekelerinde yer almıştır. İslâm dünyasında yüzlerce tefsir yazılmışsa da bunlardan özellikle birkaçı rağbet görmüştür. Genel olarak tereke kayıtlarında farklı tefsirlere rastlanmasına rağmen halkın tercih ettikleri tefsirler arasında Zemahşerî'nin Keşşâf ve Kâdı Beyzâvî'nin *Envâru't-tenzîl ve Esrâru't-te'vîl* adlı eserleri ile Ebu'l-Leys Semerkandi'nin tefsiri ön plana çıkmaktadır.[13]

Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinde Kur'an ve tefsir ilimleriyle ilgili eserler *Esbâbu'n-Nüzûl, Havâssu'l-Kur'ân, Tertîb-i Zîbâ*, birkaç kere ayrı ayrı kaydedilen Kâdı Beyzavî tefsiri, *Mefâtîhu'l-Gayb, Tefsîr-i Ebu'l-Leys, Tefsîr-i Ebu's-Suûd Efendi, Tefsîr-i Tibyân, Tefsîr-i Makâsıd* ve dört ayrı yerde tefsirden bir kıt'a adlarıyla yer almışlardır.

b. Hadis

Kur'ân-ı Kerimden sonra ikinci kaynak hadis kitaplarıdır. Hadis kitaplarından özellikle *Sahîh-i Buhârî, Mesâbîhu's-Sünne, Meşâriku'l-Envâr* ve *Şir'atü'l-İslâm* adlı eserler terekelerde daha çok yer almıştır. Bunlardan başka Hz. Peygamber'in gündelik hayatta sıkça karşılaşacağımız olaylar ve güzel ahlâka yönelik sözlerinin derlendiği ve "*Hadîs-i Erbaîn*" (Kırk Hadis) olarak bilinen hadis mecmuaları da toplumda yaygınlık kazanmıştır. Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinin hadis kitapları bakımından çok zengin olduğu söylenemez. Zira onun terekesinde hadis kitaplarından yalnızca *Mesâbîh, Meşârik* ve *Şir'a* şerhleri ile *Hadîs-i Erba'în* şerhi bulunmaktadır.

c. Fıkıh

Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesi fıkıh kitapları bakımından oldukça zengindir. İslâm hukukuyla ilgili meselelerin yanında ibadetlerin yapılış

---

13 Terekelere göre Bursa halkının elinde olan kitaplar konusunda geniş bilgi için bk. Ali İhsan Karataş, "XVI. Yüzyılda Bursa'da Tedavüldeki Kitaplar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 10 (2001/1), s. 209-230.

şekillerini de düzenleyen fıkıh kitaplarının bir kısmı, Osmanlı medreselerinin de vazgeçilmez kaynakları arasında yer almıştır. Özellikle medreselerde okutulması dolayısıyla yaygınlık kazanan Nesefî'nin *Kenz*'i, Cürcânî'nin *Şerh-i Ferâyız*'ı, Secâvendî'nin *Ferâiz'i*, Burhan eş-Şerîa'nın *Vikâye'si*, Merginânî'nin Hidâye'si, Sadru'ş-Şerîa'nın Sadru'ş-Şerîa ve Fahruddin Kâdıhan'ın *Fetâvâ-yı Sirâciyye*'si veya diğer adıyla *Fetâvâ-yı Kâdîhân*'ı diğer fıkıh kitaplarına oranla daha çok terekede yer almıştır.

Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinde fıkıhla ilgili eserleri alfabetik olarak şöyle sıralayabiliriz. Terekede iki adet *Câmi'u's-Sağîr*, aynı eserin biri Nuh Efendi şerhi olmak üzere iki adet de şerhi, *Durer-Ğurer*, *Dürrü'l-Muhtâr*, *Ferâyiz Şerhi, Fetâvâ-yı Ali Efendi, Fetâvâ-yı Eminiyye(?), Halebî Sağîr*, iki adet *Hizânetü'l-Fıkh, Hidâye* ve *tercümesi*, *İhtiyâr*, biri eksik iki adet *Kâdîhân*, Kifâye, *Metn-i Menâr*, biri asıl metin, birisi Ferid ve diğeri de Vahdeti'nin şerhi olmak üzere üç adet *Mültekâ, Nûru'l-Fetâvâ, Risâle-i Bey'u Şirâ, Sadru'ş-Şerî'a* ve *şerhi*, iki adet *Kâfiye şerhi*, *Şerh-i Mukaddimeti's-Salât, Şerh-i Şurût-i Salât, Şerh-i'l-Kenz, Tâcu't-Terâcim, Tercüme-i Ferâyiz, Türkçe Ferâyiz* kitabı, *Usûl-ü Fıkıh*, 6 adet *Vikâye* ve bir de tercümesi bulunmaktadır. Kitapların çokluğundan da anlaşıldığı üzere onun eserlerinin önemli bir kısmı fıkıhla ilgilidir. Kitaplar içerisinde en pahalı eser Vahdeti'nin *Mülteka* şerhidir. Bu eserin değeri 30.000 akçe olarak kaydedilmiştir.

d. Akaid-Kelam

Osmanlı halkının terekelerinde akâid-kelâm kitaplarından çoğunlukla Nesefî'nin *Akâid-i Nesefî* ve Sadeddîn Taftazanî'nin bu kitaba yaptığı şerhi, Adudiddîn el-İcî'nin *Mevâkıf'ı* ve Nasıruddîn Tusî'nin yazdığı *Tecrîdü'l-Kelâm* adlı eserleri bulunmaktadır. Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinde akâid-kelam kitaplarından iki adet *Şerh-i Akâid*, bir tane *Mebhasu'l-İman* ve Pezdevî'nin bir eseri bulunmaktadır. Dolayısıyla onun kütüphanesinin akâid-kelâm bakımından zengin olduğu söylenemez.

e. Tasavvuf, Ahlak ve Edebiyat

Kolaylıkla tahmin edileceği üzere Hikmetî Mehmed Efendi'nin konumu gereği elindeki eserlerin büyük çoğunluğu tasavvuf, ahlak ve edebiyatla ilgilidir. Terekesinde de bu durum bâriz bir şekilde görülmektedir. Kitap konusuyla ilgili çalışmalarımızı dikkate alarak bu hususun genel olarak Osmanlı toplumunun tamamı için geçerli olduğunu ifade edebiliriz. Bu tür eserler, kolay anlaşılmaları, tekke ve zaviyelerde okunmaları ve genellikle insanların iç dünyalarına hitap etmeleri nedeniyle halkın ilgisini çekmiştir.

Günümüzde de etkinliğini devam ettiren söz konusu eserler avâmdan havâssa toplumun her kesiminde bulunmaktadır.

Terekede tasnif edebildiğimiz kadarıyla bu konuyla ilgili eserleri alfabetik olarak şöyle sıralayabiliriz: *Ahlâk-ı Alâî, Bahâristân, Bostânu'l-Ârifîn, Dede Cöngî, Dîvân-ı Bâkî, Dîvân-ı Hâfız, Enfe'u'l-Vesâil, Enîsü'l-Celîs, Enîsü'l-Münkati'în, Fetâvâ-yı Sûfiyye, Fusûs ve Şerhi, Gül ve Bülbül, birisi Lamiî'nin şerhi olan iki adet Gülistân, Hısnu Hasîn, İhyâu Ulûmuddin'den bir parça, İmtihânu'l-Ezkiyâ, İrşâdu'l-Ukûl, İşbâh ve Kasîde-i Bürde, İşârât, İşârât-ı Kuşeyriye, Keşfü'l-Esrâr, Kûtu'l-Kulûb, Mecâlis-i Rûmî, Menâzilu's-Sâilîn, Mev'ize, Miftâhu's-Sa'âde, iki adet Minhâcu'l-Abidîn, Mişkâtu'l-Envâr, iki adet Mollâ Câmî, bir Muhammediyye, iki ciltlik Muhammediyye Şerhi, iki adet Ravdatu'r-Riyâzîn, Rûhu'ş-Şurûh, Tarîkat-ı Nâsih-i Mensûh, Tenbîhu'l-Ğâfilîn, Tercümânu'l-Esrâr, Tercüme-i Bahâristân, Tezkiretü'l-Evliya, Tîbî ala'l-Mişkât, iki adet Tuhfetü'l-Mülûk, iki adet Vesâyâ-ı Ekberiyye, Zahru'l-Abidîn ve iki adet Ziyâ-i Ma'nev*î.

Bu konuyla ilgili kitaplardan iki ciltlik Muhammediyye adlı eser 4.800 akçelik değeriyle diğer kitaplardan çok daha pahalı görünmektedir. Hz. Peygamber'in hayatını manzum şekilde anlatan ve Yazıcıoğlu Mehmed Bican tarafından telif edilen *Muhammediyye*, her dönemde halkın büyük teveccühünü kazanmış, Osmanlı tarihi boyunca da hemen her mahfilde okunmuştur. Okuyucularına Muhammadiyehân denilen eserin kıraati için zaman zaman bazı vakıflardan belli bir miktar ücret de tahsis edilmiştir.[14]

Araştırmalara göre Osmanlı toplumunda halk arasında Kur'ân-ı Kerim'den sonra en çok okunan kitap olan Süleyman Çelebi'nin kaleme aldığı *Vesîletü'n-Necât* ya da meşhur olan adıyla Mevlid'in Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinde yer almaması oldukça ilginçtir. 150'ye yakın eser ismi belirtilmeden "kitâb" olarak kaydedilmiştir. Bunlar arasında Mevlid'in olması muhtemeldir.

Diğer Osmanlı ulemasının elinde olduğu gibi Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinde de yalnızca yukarıda zikredilen eserler değil, gramer, lügat, belağat, tarih, felsefe, mantık ve tıp alanlarında da kitaplar bulunmaktadır.

f. Tarih

Tarih kitapları arasında Hz. Peygamber (sav)'in hayatını konu edinen siyerle ilgili eserler başta gelmektedir. Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinde bir şemâil bir de tercümesi bulunmaktadır. 1390 yılında Ahmedî

14 *Bursa Şer'iyye Sicilleri*, B240/23a.

tarafından Türkçe olarak te'lif edilen ve son kısmında Osmanlı tarihiyle ilgili malûmat bulunan İskendernâme'den bir adet mevcuttur. *Târîh-i Âl-i Osmân, Târîh-i Yemeni*(?), İbn Kemâl'in *Vekâyik*'inden iki adet ve bir de *Tevârîh-i Mülûk* adlı eserler onun elindeki diğer tarih kitaplarıdır.

g. Lügat, Gramer, Belağat ve Mantık

Osmanlı toplumunda yaygın olan lügatler daha çok Muslihiddîn Mustafa'nın *Luğat-ı Ahterî*, Cevherî'nin *Sıhâh-ı Cevherî* ve Seyyid Şerif Cürcanî'nin *Ta'rifât* adlı eserleridir. Hikmetî Mehmed Efendi'nin elindeki lügatler de bu genel durumla benzer özelliktedir. Onun terekesinde bir *Ahter-i Kebîr*, bir *Ahter-i Sağîr* birer adet *Farisi Luğat, Lüğat-ı İyâsî(?), Lüğat-ı Ni'metüllah, Muğribü'l-Lüğat, Sihâh, Muhtâru's-Sihâh* ve Cürcâni'nin *Ta'rîfât*'ı kayıtlıdır.

Arapçanın öğrenilmesi için kaleme alınmış çok sayıda gramer kitabı vardır. Hikmetî Mehmed Efendi'nin elindeki gramer kitapları *Mu'rib-i Avâmil*, üç adet *Şerh-i Avâmil*, iki *Şerh-i Merâh, Kavâid, Kavâid-i İ'râb*, üç adet *Kâfiye*, *el-Cümel*'in birinci cildi ve *Şurûh-i Nahv*'den müteşekkildir.

Belağattan Muhtasar, Mutavvel ve iki adet Şerh-i Mufassal yer alırken Mantıkdan Şerh-i Şemsiyye, Mantık Cümlesi ve Fenârî Mantık adlarıyla eserler zikredilmiştir. Ayrıca tıpla ilgili Risâle-i Tıb şeklinde kaydedilen bir kitap vardır.

Yukarıdaki zikredilen kitaplar, konusu belirlenen eserlerdir. Terekede söz konusu eserlerden başka pek çok kitap ismine de yer verilmiştir. Tereke tesbiti sırasında kitaplar kaydedilirken konusu ve ismi belirlenemeyen eserler "kitâb" veya "mecmua" adıyla yazılmıştır. Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinde de bu şekilde yazılan çok sayıda eser vardır. Nitekim 149 adet kitap, konusu belirtilmeden "beş adet kitab", "on adet kitab" gibi başlıklar altında kaydedilmiştir. Aynı şekilde 17 mecmua da konusu belirtilmeden yazılmıştır.

İsmi belirtilen ya da belirtilmeyen eserleri dikkate aldığımızda Hikmetî Mehmed Efendi'nin 279 kalemde kayda geçirilen toplam 408 adet kitaba sahip olduğunu görmekteyiz.[15] Bu sayıdaki kitap matbaanın henüz devreye girmediği bir dönem için oldukça çok kabul edilmelidir. Hikmetî Mehmed Efendi'nin sahip olduğu bu kitaplarla özel bir kütüphane kurduğu aşikârdır. Bu eserlerden başta kendisi olmak üzere başında bulunduğu tarikatın mensupları ve dergâha gelen herkes faydalanabiliyordu.

15 Kitaplar ve diğer eşyanın tam listesi metnin sonunda ek olarak verilmiştir.

3. Ulucami'de Müzayede

Hikmetî Mehmed Efendi'nin kitapları Ulucami'de satılmıştır. Ulucami, ibadet mahalli olmanın yanında tarih boyunca çok sayıda kitaptan oluşan kütüphane ihtiva eden ve içinde eğitim-öğretim faaliyetleri yapılan önemli bir merkez konumunda olmuştur.[16] Ulucami'nin bir özelliği de kitap müzayedesine ev sahipliği yapmasıdır. Terekelerde yer alan kitapların dışındaki eşya şehrin değişik çarşılarında satılırken kitaplar önemine hürmeten Ulucami'de müzayede yöntemiyle (açık artırma) alıcısıyla buluşturulmuştur. Mesela 1704 yılında vefat eden Ahmet ve Mehmet Efendilerin kitapları Ulucami'de açık artırma usulüyle satılmıştır. Bunlardan Mehmed Efendinin kitapları 55.855 akçe,[17] Ahmed Efendi'nin kitapları ise 21.999 akçeye alıcı bulmuştur.[18] Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Makalemize konu olan Hikmetî Mehmed Efendi'nin kitapları da Ulucami'de düzenlenen bir müzayedede 149.018 akçe karşılığında yeni sahiplerine intikal etmiştir. Kitapları kimin veya kimlerin satın aldığı, toptan mı yoksa parça parça mı satıldığı konusunda bilgi bulunmamaktadır.

4. Alacakları ve Diğer Kısımlar

Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinde kitaplardan sonra alacaklarının listesi yapılmıştır. Bu kısımdan onun kimlere borç para verdiği anlaşılmaktadır. 17 kişide toplam 29.040 akçe alacağı vardır. Borç verdiği şahıslar arasında kadınların çokluğu dikkat çekmektedir. Zira alacaklı olduğu 17 kişiden dördü erkek 13'ü kadındır. Ayrıca borç verdiği şahıslar arasında beş kişi gayrimüslimdir. Hikmetî Mehmed Efendi'nin herhangi bir ayrım yapmadan erkek, kadın hatta gayrimüslimlere yardımcı olması toplumla ne kadar içli-dışlı olduğunun da bir göstergesidir.

Terekede alacaklarını gayrimenkulleri takip etmiştir. Hikmetî Mehmed Efendi'nin Elmalık Mahallesi'nde 24.000, Hasan Paşa Mahallesi'nde 18.000 ve İshak Şah Mahallesi'nde 6.000 olmak üzere toplam 48.000 akçe değerinde üç evi vardır.

Miras tespit edilirken kadıların yanında eşyanın değeri konusunda ehliyet sahibi bir bilirkişi heyeti bulunurdu. Bu heyet tereke defterlerine eşya kayıt işlemi sırasında her bir eşyanın fiyatını söyleyerek defterlere değerleriyle

---

16 Ali İhsan Karataş, "Ulucami ve İlim Meclisleri" *Tüm Yönleriyle Bursa Ulucami* (ed. Bilal Kemikli), Bursa 2012, s. 55-59.

17 Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü,* III, 284.

18 Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, I, 82.

birlikte yazılmasını sağlarlardı. Söz konusu değerler kaydedilen eşyanın altına akçe veya kuruş olarak yazılıyordu.

Terekelerde menkul, gayrimenkul ve alacaklar yazıldıktan sonra bütün bunların değerleri toplanmakta, devamında ise bu sefer ölen şahsın vasiyetleri, borçları ve vefatıyla ilgili diğer giderler kaydedilmektedir. Hikmetî Mehmed Efendi'nin menkul, gayrimenkul ve alacaklarının toplamı 325.534 akçedir.

Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesini içeriği bakımından tasnif ettiğimizde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Eşya	**Toplam değeri (Akçe)**	**Oran %**
Gündelik eşyası	60.716	18,65
Kitaplar	149.018	45,77
Nakit	38.760	11,90
Alacakları	29.040	8,92
Gayrimenkul	48.000	14,74
Toplam	**325.534 akçe**	

XVIII. yüzyılda Bursa halkının ekonomik yapısıyla ilgili yaptığımız bir çalışmada bazı kıstasları dikkate alarak bu dönemde 20.000 akçenin altında servete sahip olanlar fakir, 20.000-100.000 akçe arasındakiler orta halli, 100.000 akçe ve üstündeki servet sahipleri ise zengin olarak kabul edilmişlerdir.[19] Bu ölçülere göre Hikmetî Mehmed Efendi zenginler arasında yer almıştır. Bununla birlikte tabloda da görüldüğü üzere servetinin büyük bir kısmını kitapları oluşturmuştur.

5. Giderler

325.534 akçelik servetin tamamı varislere kalmamıştır. Söz konusu meblağdan "techiz-tekfin", "ıskât-ı savm u salât" ve kabrinin tamiri için vasiyet ettiği 22.920, diğer vasiyetleri için de 2.400 akçe düşülmüştür. Vasiyetlerden başka 30.000 akçelik mihr-i müecceli de borçlarından kabul edilmiş ve servetinden ayrılarak hanımına teslim edilmiştir. Ayrıca terekesinden bir vakfa olan 26.400 akçelik borcunun ayrılmasından sonra resmî işlemler için gereken giderler sıralanmıştır. Buna göre dellâliye,

[19] Ali İhsan Karataş, "XVIII. Yüzyılda Bursa Halkının Ekonomik Yapısı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,15 (2006/2), s. 235-236.

hammâliye, kayyimler ve sâir zorunlu masraflar için 5.450, tereke vergisi olan resm-i kısmet ve kassâmiyye için 6.120, kâtibiyye, ihzâriyye ve huddâmiyye için 1.500 ve son olarak çukadâriyye için de 780 akçe olmak üzere toplam 13.850 akçe zikredilen resmi işlemlerin masrafı olarak terekeden çıkarılmıştır. Vasiyetler, borçlar, mehir ve diğer resmi işlemler için terekeden çıkarılan meblağın miktarı 95.570 akçeye ulaşmıştır. Bu meblağ toplam servet olan 325.534 akçeden çıkarılmış ve geriye 229.964 akçe kalmıştır.

6. Mirasın Taksimi

Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinden anlaşıldığına göre vefatı sırasında bir hanımı ve bir de oğlu vardır. Mirası da bu ikisi arasında İslam hukuku hükümlerine göre taksim edilmiştir. Sekizde birlik kısmı olan 25.478 akçesi hanımı Şerîfe Refîa Hâtun'a verildikten sonra kalan meblağ olan 178.350 akçe oğlu Mehmed Efendi'ye intikal etmiştir.

7. Vasî Tayini

Hikmetî Mehmed Efendi'nin vefatı sırasında daha sonra kendi yerine şeyh olacak Mehmed Efendi henüz ergenlik yaşına ulaşmamıştır. Terekenin kaydedilmesinin sebebi de bu yüzdendir. Zira erginlik yaşına ulaşmadan yetim veya öksüz kalan küçük çocukların kendilerine intikal eden mirasın kaybolmaması ve zarar görmemesi için kadılar terekelere el koyarak onların haklarını muhafaza altına alıyorlardı. Mehmed Efendi'nin terekesi de böylece kayıt altına alınmıştır. Bundan sonraki aşamada yine kadı çocuğun bir yakınını mirası idare ve büyüdüğünde çocuğa teslim etmesi amacıyla bir vasi tayin etmekteydi. Mehmed Efendi için de en yakını olan annesi Ref'ia Hâtûn vasi olarak tayin edilmiş ve 178.350 akçelik mirası ona teslim edilmiştir. Bütün bunlar resmi olarak kayıtlara geçirilmiştir. Terekenin sonunda mal tespitinin ve taksimatın yapıldığı, vasî tayininin gerçekleştiği gibi resmi işlemlerin tamamlandığını onaylayan bir de mühür bulunmaktadır.

II. Sâliha Hâtûn'un Terekesi

Hikmetî Mehmed Efendi'nin terekesinden vefatı sırasında Ref'ia Hâtûn adında bir hanımı olduğu anlaşılırken başka bir terekeden kendinden dokuz yıl önce 1743 senesinde vefat eden Sâliha Hâtûn adında başka bir hanımının varlığını da öğrenmekteyiz. Zira Sâliha Hâtûn'un terekesi de Bursa Şer'iyye

Sicilleri içerisinde bulunmaktadır.[20] Sâliha Hâtûn'un iki sayfalık terekesinde onun 387.961 akçe miras bıraktığı görülmektedir. Terekeden Hikmetî Mehmed Efendi ile Sâliha Hâtûn'un evliliğinden çocukları olmadığı anlaşılmaktadır. Zira varisleri arasında yalnızca kocası Hikmetî Mehmed Efendi ile kardeşi Mustafa Ağa görünmektedir.

Sâliha Hâtûn'un vefatından sonra kocası Hikmetî Mehmed Efendi ile kardeşi Mustafa Ağa arasında vuku bulan ve mahkemeye intikal eden bir mülk davasında Mehmed Efendi davaya konu olan evin yirmi bir yıl önce hanımı Sâliha Hâtûn tarafından kendisine makbuz karşılığında satıldığını belirtmektedir. Söz konusu ifadeden Sâliha Hâtûn'un vefatı sırasında en az yirmi bir yıldır Hikmetî Mehmed Efendi ile evli olduğu anlaşılmaktadır.[21]

Hikmetî Mehmed Efendi, Sâliha Hâtûn hayatta iken Ref'ia Hâtûn ile de evli miydi yoksa Sâliha Hâtûn'un vefatından sonra mı onunla evlendiği konusunda yeterince bilgiye sahip değiliz.

Her iki terekede de ev adresi aynıdır. Dolayısıyla Hikmetî Mehmed Efendi'nin başka evleri olmasına rağmen yaklaşık on yıl önce de aynı evde ikamet ettiği anlaşılmaktadır.

Sâliha Hâtûn'un mirası içerisinde kitap olarak bir Kur'an-ı Kerim bir de Muhammediyye bulunmaktadır. Terekenin geri kalan kısmı ise giyim-kuşam, yatak-yorgan ve mutfak malzemesi gibi gündelik hayatta kullandığı eşyadan müteşekkildir. 17.500 akçe değerinde mücevheri görünmektedir. Hacılar Mahallesi'nde bulunan bir evde dört sehimde bir hissesi vardır ki karşılığı 72.000 akçedir. Evle ilgili bu hisse Hikmetî Mehmed Efendi ile kayınbiraderi Mustafa Ağa arasında dava konusu olmuştur. Nakit, alacaklar ve gayrimenkuller çıkarıldığında eşyasının değeri 57.281 akçedir. Eşyası dönemine göre iyi sayılabilecek bir değerdedir.

Servetinin yaklaşık üçte ikisi başkalarına verdiği borçlar sebebiyle alacaklardan oluşmuştur. Buna göre Seyyid el-Hâc Ahmed'e 111.240, Seyyid Halil Ağa'ya 92.470, Râbia Hâtûn'a 21.120 akçe borç vermiştir. Bu grupta bir kişi daha var ki son derece dikkat çekicidir. O da kocası Hikmetî Mehmed

---

20 *Bursa Şer'iyye Sicilleri*, B167-77b.

21 "…. Şeyh Hikmetî Mehmed Efendi meclis-i ma`kûd-i mezkûrde bâ`isetü'l-kitâb mezbûr Mustafa Ağa mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrir-i kelâm idüb Hacılar Mahallesi'nde vâki` etrâf-ı erba`adan mezbûr Mustafa Ağa ve mekâbir-i Müslimîn ve tarik-i `âm ile mahdûd menzil zevcim müteveffât-ı mezbûre Sâliha Hâtûn'un mülkünde iken hâl-i sıhhatinde târîh-i vefatından yirmi bir sene mukaddem işbu yedimde olan mübâya`a hücceti nâtıka olduğu üzere bana altı yüz kuruş semen-i makbuza bey` ve temlik ve teslîm etmişdi …." *Bursa Şer'iyye Sicilleri*, B167-77b.

Efendi'dir. Sâliha Hâtûn'un kocası Hikmetî Mehmed Efendi'ye 12.600 akçe borç verdiği ve bunun da vefatı sırasında gelirleri arasında zikredildiği görülmektedir. Ayrıca kocası Hikmetî Mehmed Efendi'den 100 akçe de mehir alacağı vardır.

Yapılan çalışmalardan Osmanlı toplumunda kadınların zaman zaman iddia edilenin aksine kendilerine ait menkul ve gayrimenkullerinin olduğu, servetlerini diledikleri gibi çalıştırabildikleri, istediklerine borç verebildikleri ve gerektiğinde borç alabildikleri,[22] kocalarına bile borç verirken bunu kaydettirdikleri anlaşılmaktadır. Sâliha Hâtûn'un terekesi de bu durumu açıkça gösteren güzel bir örnektir.

Sâliha Hâtûn'un terekesinde dikkat çeken bir husus da onun vasiyetleridir. İslam hukukuna göre bir şahıs ölümünden önce malının üçte birini vasiyet etme hakkına sahiptir. Osmanlı toplumunda vasiyetlere sıkça rastlamaktayız. Vefatından sonrası için yapılan vasiyetler bir toplumun duygu ve düşüncelerini ifade eden güzel göstergelerdir. Sâliha Hâtûn'un ilk vasiyeti "ıskât-ı savm u salât", fakirlere yiyecek ikram edilmesi ve kabrinin yapımı ve tamiriyle ilgilidir. Bunun için mülkünden 17.550 akçe tahsis edilmesini istemiştir. İkinci vasiyeti Şeyh İsmail Hakkı Efendi Zaviyesi'nde taâmiyye-yiyecek ve diğer bazı hizmetler amacıyla kullanılmak üzere 24.000 akçe ayrılmasıdır.

Osmanlı toplumunda yazılışından itibaren mevlid okunması ve okutulması önemli bir gelenek haline gelmişti. İyi ve kötü günlerde okunması adet olan mevlit okutma geleneği o kadar yaygınlaşmıştır ki sadece bu amaçla çok sayıda mevlid vakfı kurulmuştur. Daha önce bu konuyla ilgili yaptığımız bir çalışmada 1775 senesinde 116, 1790-91 yılında ise 137 vakfın her yıl en az bir defa olmak üzere birkaç kere mevlit okuttukları tespit edilmiştir.[23] Bu konuyla ilgili vakıfların dışında pek çok kişi de vefatından sonra mirasından belli bir miktar para tahsis ederek mevlid okunmasını vasiyet etmişlerdir. Sâliha Hâtûn da bunlardan birisidir. Vasiyetinde servetinden 12.000 akçe ayrılarak bu meblağla İsmail Hakkı Zaviyesi'nde mevlid okutulmasını istemiştir.

Sâliha Hâtûn'un vasiyetleri arasında dikkat çeken önemli bir husus da azat ettiği cariyesi için mirasından belli bir hisse tahsis etmesidir. Azatlı köle

---

22 Saadet Maydaer, *XVI. Yüzyılda Bursa Kadınları*, Emin Yayınları, Bursa 2010, s. 97-107.

23 Ali İhsan Karataş, "Osmanlı Toplumunda Hz. Peygamber Sevgisinin Tezahürü Olarak Kurulan Mevlid Vakıfları" *İslâm San'at Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* (*İSTEM)*, 11 (2008), s. 67.

ve cariyeler hukuken efendilerinin mirasından pay alamazlar. Ancak efendileri hibe veya vasiyet yoluyla onları desteklemekteydiler. Osmanlı toplumunda âzat edilen köle ve cariyelere, genellikle sahipleri tarafından barınabilecekleri bir ev ve kendilerine yetecek kadar eşya hibe etmek yaygın bir adettir. Şer'iyye sicillerinde bu durumla ilgili çok sayıda örnek vardır. Mesela 1725 yılında Bursa Hisar dâhilinde Manastır Mahallesi sakinlerinden Rabia bint-i el-Hac Yusuf, âzat ettiği cariyesine aynı mahalleden bir ev, iki döşek, bir kilim, yedi kadife yasdık, üç lenger, iki tencere, beş sahan, iki tas, bir leğen, bir ibrik, bir tepsi, bir keçe, bir çuka, bir bakraç, dört minder, üç yorgan, bir halı, bir tava, bir sandık, bir sandık dolusu elbise ve hamam takımı, bir kadife ocak peştamalı ve bir badiye tası hibe etmiştir.[24] Benzer şekilde pek çok kişi de vefatından sonra mülkünün bir kısmını vasiyet etme yoluyla azat ettikleri köle ve cariyeleri desteklemişlerdir. Sâliha Hâtûn da mu'tekası (azatlı cariyesi) Şahbaz'a verilmek üzere 12.000 akçe vasiyet etmiştir.

Sâliha Hâtûnun borçları, vasiyetleri, terekesiyle ilgili dellâliye, hammâliye, resm-i kısmet, kassâmiyye, kâtibiyye, ihzâriyye ve çukadâriyye gibi resmi giderlerin toplamı 83.000 akçeye ulaşmıştır. Bu meblağ toplam serveti olan 386.961 akçeden düşülmüş ve geri kalan 304.961 akçelik meblağ kocası Hikmetî Mehmed Efendi ile kardeşi Mustafa Ağa arasında eşit oranda taksim edilmiş ve her birine 152.480'er akçe verilmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. Tekirdağ'dan gelip uzun yıllar İsmail Hakkı Dergâhı'nda şeyhlik yapan ve dergâhın kendi adıyla anılmasını sağlayan Hikmetî Mehmed Efendi döneminin şartlarına göre zengin birisi olarak vefat etmiş ve pek çok eşyasını varislerine bırakmıştır. Onun nakit parası, alacakları ve gayrimenkulleri, gündelik hayatta kullandığı eşyasının yanında çok sayıda kitabı vardır ki mirasının çoğunu kitaplar teşkil etmiştir. Zira nakit para ve alacaklarını hariç tutarsak menkul ve üç adet evden oluşan gayrimenkullerin toplam değerlerinin yaklaşık üçte ikisi kitaplardan oluşmuştur.

Hikmetî Mehmed Efendi'nin eşyasının özelliklerine bakıldığında onun lüks içerisinde yaşamadığı, mütevazı bir hayat sürdüğü, eşya konusundaki

---

[24] *Bursa Şer'iyye Sicilleri*, B157/17b; Ali İhsan Karataş, "Bursa Şer'iyye Sicilleri Işığında Osmanlı Devleti'nde Köleliğe Bir Bakış", *İslâm San'at Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* (*İSTEM*), 9 (2007), s. 167.

mütevazılığine karşın kitap alımı konusunda çok cömert olduğu görülmektedir.

Hikmetî Mehmed Efendi'nin kitapları arasında yalnızca tasavvufla değil dinî ilimlerin her alanıyla ilgili eserler vardır. Terekesinden çıkan pek çok eser medreselerde okutulan ve daha ziyade müderrislerin terekelerinde bulunan kitaplardır. Bu eserlerin onun terekesinde yer alması Hikmetî Mehmed Efendi'nin sadece tasavvufla değil tefsir, hadis, fıkıh, tarih, gramer, belagat gibi ilimlerde de kendini yetiştirdiği ve bu özelliklere sahip olarak dergâhta şeyhlik yaptığını göstermektedir.

Vasiyetleri, borçları ve alacaklarına bakıldığında onun çevresiyle içli dışlı olduğu, Müslüman-gayrimüslim ayrımı yapmadan toplumun her kesimine yardımcı olduğu anlaşılmaktadır.

Hikmetî Mehmed Efendi'den dokuz yıl önce vefat eden Sâliha Hâtûn'un terekesi de ait olduğu dönemde bir şeyh hanımının müstakil olarak kendine ait mülkünün olduğunu, parasını kocası da dâhil olmak üzere başkalarına borç vererek dilediği gibi kullanabildiğini böylece Osmanlı toplumundaki kadınların ekonomik durumlarını göstermesi bakımından dikkate değer bir belge niteliğindedir. Sâliha Hâtûn'un, vefatından önce malının bir kısmını dinî ve diğer hayrî hizmetler için vasiyet etmesi de ilgili dönem kadınlarının duygu ve düşüncelerini anlamak için güzel bir örnektir.

Makale boyunca verilen bütün bu bilgilerin büyük çoğunluğunu Bursa Şer'iyye Sicilleri içerisinde yer alan iki terekeden öğrenebilmekteyiz. Bu da bu tür belgelerin sosyo-kültürel ve ekonomik tarih açısından ne kadar önemli olduğunu açıkça göstermektedir.

Kaynaklar

Bursa Şer'iyye Sicilleri, B157/17b; B240/23a.

Fındıklılı İsmet Efendi, *eş-Şakâiku'n-numâniyye ve zeyilleri: Tekmiletü'ş-Şakâik fî hakkı ehli'l-hakâik* (nşr. Abdülkadir Özcan), I-V, İstanbul: Çağrı Yayınları 1989.

Kara, Mustafa, "Bursa Tekkelerinde Şeyhlik Yapan Mutasavvıflar-II", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1991), s. 119-130.

___, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, İstanbul: Sır Yayıncılık 2001.

Karataş, Ali İhsan, "Bursa Şer'iyye Sicilleri Işığında Osmanlı Devleti'nde Köleliğe Bir Bakış", *İslâm San'at Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* (*İSTEM*), 9 (2007), s. 135-162.

___, "Folklorümüzün Kaynaklarından Tereke Defterleri ve XVIII. Yüzyıl Bursa Tereke Kayıtlarından Örnekler", *I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu (4-6 Nisan 2002) Bildiri Kitabı,* I-II, Bursa 2002, II, 691-710.

___, "Osmanlı Toplumunda Hz. Peygamber Sevgisinin Tezahürü Olarak Kurulan Mevlid Vakıfları" *İslâm San'at Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi (İSTEM)*, 11 (2008), s. 47-77.

___, "Ulucami ve İlim Meclisleri" *Tüm Yönleriyle Bursa Ulucami* (ed. Bilal Kemikli), Bursa 2012, s. 55-59

___, "XVI. Yüzyılda Bursa'da Tedavüldeki Kitaplar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,*10 *(*2001/1), s. 209-230

___, "XVIII. Yüzyılda Bursa Halkının Ekonomik Yapısı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,*15 (2006/2), s. 231-264.

Kepecioğlu, Kamil, *Bursa Kütüğü*, I-IV, Bursa Yazma ve Eski Eserler Kütüphanesi, No: 4519-4522.

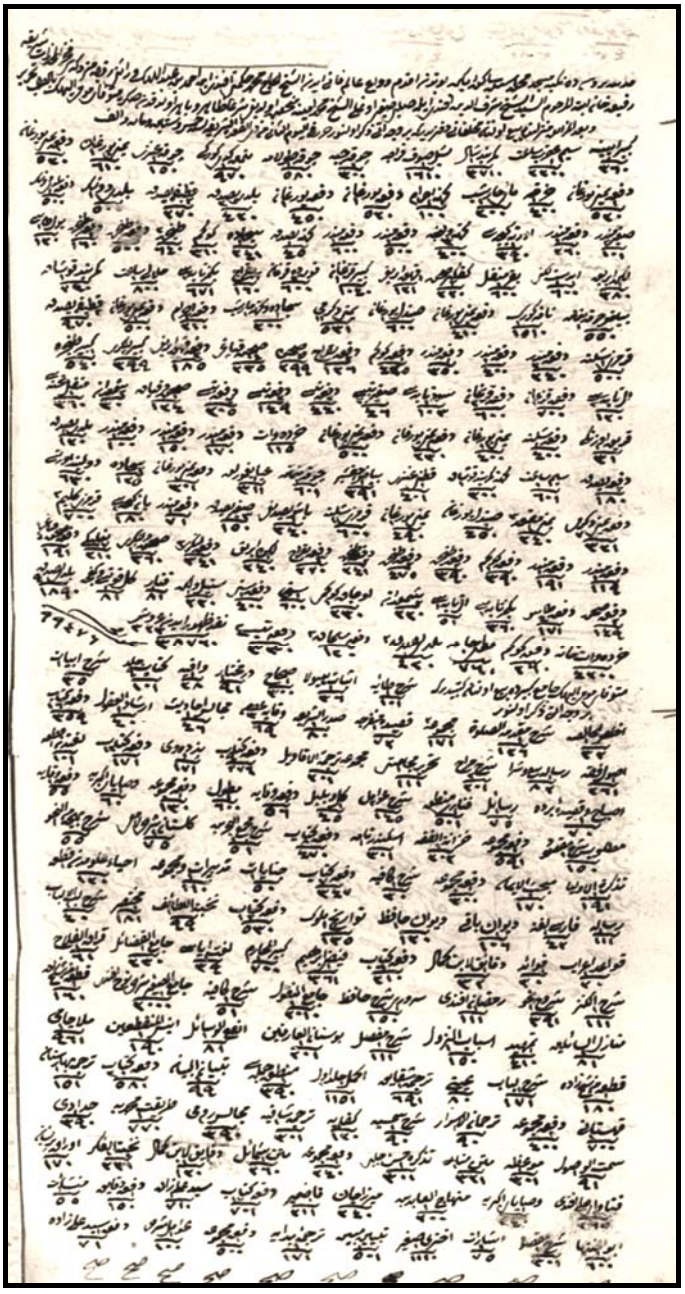
Maydaer, Saadet, *XVI. Yüzyılda Bursa Kadınları*, Bursa: Emin Yayınları 2010.

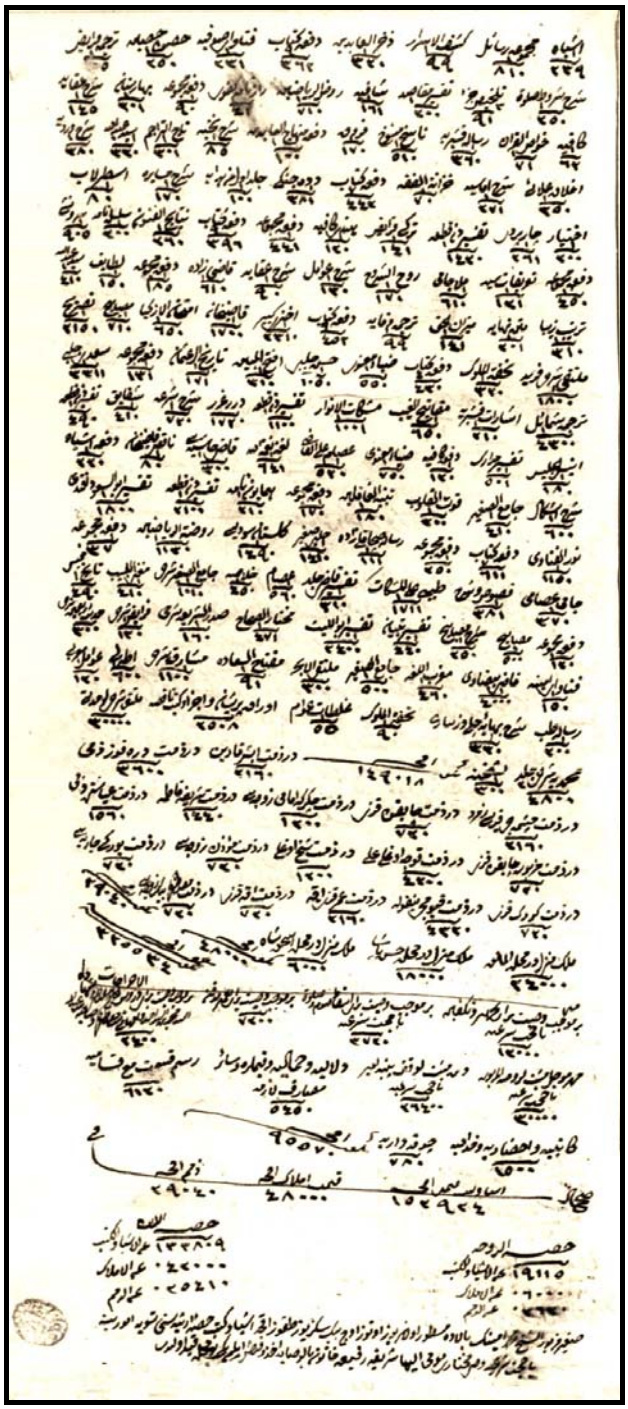
Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, Bursa: Matbaa-i Vilayet 1332.

Mermutlu, Bedri-Öcalan, H. Basri, *Tarihi Bursa Mezar Taşları-I Bursa Hazireleri*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları 2011.

Namlı, Ali, *İsmail Hakkı Bursevî, Hayatı, Eserleri ve Tarikat Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yayınları 2001.

Ek 1: Hikmetî Mehmed Efendi'nin Terekesi

Medîne-i Bursa'da Tekye Mescid Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem vedâ'-ı 'âlem-i fânî iden eş-Şeyh el-Hâc Mehmed Hikmetî Efendî ibn Ahmed bin Abdullah'ın verâseti zevce-i metrûkesi Fahru'l-Muhadderât Şerîfe Refî'a Hanım ibneti es-Seyyid eş-Şeyh Şerefüddîn Efendi ile sulbî sağîr oğlu eş-Şeyh Mehmed Emîn'e münhasıra olduğu şer'an zâhir ve bâhir oldukdan sonra müteveffâ-yı mûmâ ileyhin bi't-taleb tahrîr ve ba'de'l-müzâyede menzilinde bey' olunan muhallefâtı defteridir ki ber vech-i âtî zikr olunur. Hurrira fi'l-yevmi's-sânî min Zilka'deti'ş-şerîfe sene hamsin ve seb'îne ve mietin ve elf. (B172/76b)

Eşya

Kebir ayine	360	Kebir tencere	450
Sim akreb saat	2.200	El tavası	120
Kemer-bend şal	3.710	Def`a kazğan	700
Yeşil sof ferace	1.610	Def`a 2 kazğan	600
Çuka habbe(?)	300	Süt tabası	103
2 sağir tepsi	46	2 şamdan	30
Def`a 2 tepsi	440	Mangal tahtası	360
Def`a 2 tepsi	149	Kırık(?) Üzengi	31
Def`a 2 tepsi	205	Def`a şilte	400
1 sahan ve kapak	124	Yemeni yorgan	400
Çuka dolama	580	Def`a yemeni yorgan	230
.... Kedi kürkü	970	Def`a yemeni yorgan	500
Çuka anteri(?)	150	Hırdavat	115
Yemeni yorğan	610	Def`a minder	170
Def`a yemeni yorğan	520	Def`a minder	150
Def`a yemeni yorğan	520	Def`a minder	100
Hırka	400	Beledi yasdık	120
Mâi çarşeb	200	Def`a yasdık	180
Köhne ihrâm	100	Sim saat	601
Def`a yorğan	520	Köhne kemer-bend kuşak	300
Def`a yorğan	450	Kutni anteri	401
Beledi yasdık	420	Beyaz çağşir	391
Kadife yasdık	270	Çuka nimten	601
Beledi döşek	500	Aba yağmurluk	311
Def`a beledi döşek	500	Def`a yemeni yorgan	301
Sağir minder	100	2 seccade	125
Def`a minder	260	Dülbend ortası	630
Orta keçesi	390	Def`a yemeni değirmi (7 adet)	321
3 adet köhne velence	400	3 yemeni mak'ad	240
Def`a minder	500	Sandal yorganı	450
Minder	600	Yemeni yorgan	490

Köhne yasdık	45	Kırmızı şilte	600
Seccade	241	Baş yasdığı	340
Gügüm	310	3 sağir yasdık	150
2 tencere	640	Def`a minder	71
Def`a 2 tencere	500	Yan keçesi	180
Def`a 2 tencere	160	2 kırmızı kilim	700
Yol tası (?)	120	Def`a minder	119
Leğen-ibrik	380	Def`a minder	191
Abdest leğeni	600	Def`a güğüm	390
Bakır mangal	600	Def`a tencere	390
2 kefgir sahan	220	Def`a tencere	475
Kahve ibriği	121	Def`a tencere	241
Kebir kazğan	1.040	Def`a bakraç	270
....(?) Kazğan	600	Leğen-ibrik	240
2 bakraç	160	Def`a 3 lengeri	341
Bekmez tabası	671	Sahan ve lengeri	360
Halâli saat	800	7 na`lin	210
Kemer-bend kuşak	240	Def`a 4 sahan kapağı	191
Beyaz hırka yağlık	550	Def`a 2 sahan	149
Nafe kürk	1.510	Def`a 4 tas	171
Def`a yemeni yorgan	410	Bekmez tabası	360
Sandal yorganı	600	Et tabası	50
11 yemeni değirmi	531	2 şamdan	220
Seccade ve köhne çarçab	200	Ocak güğümü	230
Def`a ihram	210	Sini	600
Def`a yemeni yorgan	500	Def`a sini	400
Kadife yasdık	970	Sitil ve legen(?)	220
Kırmızı şilte	500	Fenar	81
Def`a minder (iki adet)	240	Gül kutusu ve kepçe	81
Def`a minder	400	9 beledi yasdık	1.890
Def`a minder	350	Hırdavathane	4.200
Def`a güğüm	420	Def`a güğüm	260
Def`a bakraç	126	Kutni came	760
5 sahan	299	2 beledi yasdık	420
14 sahan kapağı	235	Def`a 2 seccade	120
Def`a 2 kahve ibriği	185	Def`a 2 tepsi	330
Kebir 2 lenger	399	**Nakit zuhûr eden 323 kuruş= 38.760 akçe**	
Yekün akçe 99.476. (Eşya ve Nakit paranın toplamı)			

Kitaplar

Müteveffâ-yı mûmâ ileyhin Câmi`-i Kebîr'de bey` olunan kütübüdür ki ber-vech-i âtî zikrolunur.			
Şerh-i Tâiye	101	Tercüme-i Ferâyiz	105
İsbât-ı Heyula	36	Şerh-i Şurût-i Salât	250
Sihâh	300	Telhîs Cüz'	91
Dürr-i Muhtâr	91	Tefsîr-i Makâsıd	200
Vâfiye	28	Şâfiye	161
Kitab 9 cild	101	Ravzu'r-Riyâdîn	700
Şerh-i Ebyât	35	……(?) kefevî	41
Ahlasu'l-Hâlisa	32	Def`a Mecmû`a	90
Şerh-i Mukaddimeti's-Salât	126	Bahâristân	301
2 Mecmûa	171	Şerh-i Akâyid	154
Kasîde-i Münferice(?)	72	Kâfiye	62
Sadru'ş-Şerî`a	80	Havâssu'l-Kur'ân	71
Vikâye 3 aded	69	Risâle-i Kuşeyriyye	360
Mecâlis-ü Ehâdîs	46	Nâsih-i Mensûh	510
İrşâdu'l-Ukûl	40	…..(?)	170
Def`a Kitâb 19 adet	359	Def`a Minhâcu'l-Abidîn	100
Usûl-i Fıkıh	32	Şerh-i Nuhbe	85
Risâle-i bey`u şirâ	82	Tâcu't-Terâcim	301
2 Şerh-i Merâh	201	Seyyid Abdullah	330
Tahrîr-i …….(?)	111	Şerh-i ……(?)	380
Mecmûa-i Tercüme-i Ekâvîl	201	Ahlâk-ı Alâî	350
Def`a Kitâb (9 cilt)	276	Şerh-i Amasya (?)	271
Pezdevî	171	Hizânetü'l-Fıkh	70
Def`a Kitâb (12 cilt)	171	Def`a Kitâb (7 cilt)	442
Luğattan Kıt'a	101	Dede Cöngî	381
İsbâh ve Kasîde-i Bürde	70	Cild-i Evvel min Hidâye	100
Resâil	75	Şerh-i Hasâyire(?)	170
Fenârî Mantık	501	Usturlâb	80
Şerh-i Avâmil	145	İhtiyâr	200
Gül ve Bülbül	45	Çâr-ı bürdî(?)	261
Def`a Vikâye	56	Tefsîrden Kıt`a	1.420
Mutavvel	600	Türkî Ferâyiz	141
Def`a Mecmû'a	130	Hindî Kâfiye	120
Vesâyâ-yı Ekberiyye	60	Def`a Mecmû`a	441
Def`a Vikâye	55	Def`a Kitâb (9 cilt)	396
Matlûb Şerh-i Maksûd	150	Netâyîcü'l-Fünûn	260
Def`a Mecmûa	591	Silsilenâme	200

Hızânetü'l-Fıkh	202	……(?)	905
İskendernâme	301	Def`a Mecmû`a	450
Def`a Kitâb (8 cild)	470	Ta`rîfât-ı Seyyid	121
Şerh-i Mecme'i'l-Bahreyn	51	Mollâ Câmî	610
Gülistan Şerh-i Lâmii	75	Rûhu'ş-Şurûh	170
Şerh-i Behîce mine'n-Nahv	55	Şerh-i Avâmil	130
Tezkiretü'l-Evliya	191	Şerh-i Akâyid	90
Mebhasu'l-İman	170	Kâdîzâde	610
Def`a Mecmûa	300	Def`a Mecmû`a	180
Şerh-i Kâfiye	30	Letâif	150
Def`a Kitâb (7 cilt)	347	Seyyid Abdullah	410
Cinâyât	50	Tertîb-i Zîbâ	310
Tedbîrât ve Mecmûa	110	Metn-i Nihâye	201
İhyâu Ulûmudan Kıt'a	120	Mîzânu'l-Hakk	141
Risâle	111	Tercüme-i Vikâye	99
Farisi Luğat	42	Def`a Kitâb (9 cilt)	452
Dîvân-ı Bâkî	106	Ahter-i Kebîr	2.310
Dîvân-ı Hâfız	120	Kâdîhân	1700
Tevârîh-i Mülûk	135	İmtihânu'l-Ezkiyâ	650
Def`a Kitâb (12 cild)	530	Tasrîh (?)	710
Nuhbetü'l-Letâif	99	Tasrîh (?)	2.150
Muhtasar	181	Mültekâ Şerh-i Ferîd	1.800
Şerh-i Lübbi'l-Elbâb	40	Tuhfetü'l-Mülûk	320
Kavâid-i İ'râb	20	Def`a Kitâb (4 cilt)	430
Kavâid	30	Ziyâ-i Ma`nevi	550
Vekâyik li İbn Kemal	32	Hasan Çelebi	1.050
Def`a Kitâb (6 cilt)	210	Eftehu'l-Mübîn	310
Feyz-i İbrahim	361	Târîh-i Âl-i Osmân	171
Kebîru'l-Mehârim	700	Def`a Mecmû`a	131
Lüğat İyâsî (?)	39	Sa`dî Çelebî	3.311
Câmi'u'l-Fezâil	230	Tercüme-i Şemâil	4.300
Firâku'l-Felâh	61	İşârât-ı Kuşeyriye	210
Şerh-i'l-Kenz	111	Mefâtîhu'l-Gayb	650
Şurûh-i Nahv	391	Mişkâtu'l-Envâr	1.001
Ramazan Efendi	111	Tefsirden Kıt`a	1100
Surûrî Şerh-i Hâfız	150	Durer-Ğurer	1.720
Câmi'u'l-Nukûl (?)	2.010	Şerh-i Şir`a	720
Şerh-i Kâfiye	51	Şekâyik	410
Câmiu's-Sağîr Şerh-i Nuh Efendi	2.000	Tefsirden Kıt`a	490
Kıt'a min Şeyhzâde	160	Enîsü'l-Celîs	180
Menâzil's-Sâilîn	81	Tefsîr-i ….. (?)	501

Temhîd (?)	410	Def`a Kâfiye	120
Esbâbu'n-Nüzûl	150	Ziyâ-i Ma'nevî	750
Şerh-i Mufassal	111	İsâm 'ala'l-Kâdî	520
Bostânu'l-Ârifîn	201	Lüğat-ı Ni`metüllah	641
Enfe`u'l-Vesâil	81	Kâdî Hâşiyesi	300
Enîsü'l-Münkati`în	190	Nâkıs Kâdîhân	80
Mollâ Câmî	961	Def`a İşbâh	220
Kıt'a min Şeyhzâde	180	Şerh-i Eşkâl	600
Şerh-i Lübâb	171	Câmi`u's-Sağîr	410
Aynî(?)	80	Kûtu'l-Kulûb	300
Tercüme-i Şakâyık	691	Tenbîhu'l-Ğâfilîn	180
el-Cümel cild-i evvel	1.151	Def`a Mecmû`a	170
Mantık Cümlesi	390	Hümâyûn-nâme	210
Tıbyânu'l-Beyân	99	Tefsirden Kıt`a	2.100
Def`a Kitâb (20 cilt)	580	Tefsîr-i Ebu's-Suûd Efendi	1.800
Tercüme-i Bahâristân	151	Nûru'l-Fetâvâ	1.150
Kuhistânî	700	Def`a Kitâb	611
Def`a mecmû`a	400	Def`a Mecmû`a	250
Tercümânu'l-Esrâr	90	Risâle-i Saçaklızâde	111
Şerh-i Şemsiyye	90	Halebî Sağîr	1.410
Kifâye	120	Gülistân …… (?)	1.490
Tercüme-i Şâfiye	301	Ravdatu'r-Riyâzîn	1.130
Mecâlis-i Rûmî	390	Def`a Mecmû`a	37
Tarîkat-ı Muhammediyye	770	Câmî İsâmî	370
Haddâdî	390	Fusûs ve Şerhi	381
Semtü'l-Vusûl	91	Tîbî ala'l-Mişkât	1.711
Mev`ize	301	Tefsîr-u Kâdî 1 cilt	310
Metn-i Menâr	321	İsâm	560
Tezkire-i Hasan Çelebi	300	Hülâsa	450
Def`a Mecmû`a	240	Câmi`u's-Sağîr Şerhi	1.010
Metn-i Şemâil	260	Muğni'l-Lebîb	410
Vekâyik li İbn Kemâl	120	Târîh-i Hayber(?)	490
Nuhbetü'l-Fiker	231	Def`a Mecmû`a	120
Evrâk-ı perîşân	170	Mesâbîh	500
Fetâvâ-yı Ali Efendi	365	Sirac-ı Tasrîh (?)	250
Vesâyâ-ı Ekberiyye	240	Tefsîr-i Tıbyân	440
Minhâcu'l-Abidîn	200	Tefsîr-i Ebu'l-Leys	2.400
Mîrzâcân	240	Muhtâru's-Sihâh	471
Kadimîr(?)	211	Sadru'ş-Şerî`a Şerhi	160
Def`a Kitâb (17 cilt)	701	Ferâyiz Şerhi	120
Seyyid Alizâde	710	Hadîs-i Erba`în şerhi	300
Def`a Vikâye	150	Fetâvâ-yı Eminiyye	150

Münşeât	55	Kâdî Beyzâvî	4.000
Ebu Müntehâ	600	Muğribi'l-Lüğat	460
Şerh-i Mufassal	309	Câmiu's-Sağîr	500
İşârât	75	Mültekâ'l-Ebhur	300
Ahter-i Sağîr	1.110	Miftâhu's-Sa`âde	91
Tebyîn-i Mübîn	501	Meşârik Şerhi	1.100
Tercüme-i Hidâye	171	Adalı	600
Def`a Mecmû`a	500	Avâmil Mu`ribi	120
Avâmil Şerhi	100	Risâle-i Tıb	200
Def`a Seyyid Alizâde	71	Şerh-i Bahâiyye ……(?)	330
Eşbâh	239	Tuhfetü'l-Mülûk	90
Mecmû`a-i resâil	810	Ğalâtât-ı Avâm	55
Keşfü'l-esrâr	99	Evrâk-ı perîşân ve Eczâ ve Kütüb-i Nâkısa	2.508
Zahru'l-Abidîn	320	Mültekâ Şerhi li-Vahdetî	30.000
Def`a Kitâb (9 cilt)	362	Muhammediyye Şerhi 2 cilt	4.800
Fetâvâ-yı Sûfiyye	231	Şıhne (?)	300
Hısn-ı Hasîn	250		
Yekün Akçe 149.018 (Kitapların Toplam Fiyatı)			

Alacakları

Der zimmet-i İbşir Kadın	2.160
Der zimmet-i Derekoz zimmi	3.600
Der zimmet-i Çeşmeci kızı Zümrüd	2.160
Der zimmet-i Çaykara kızı	720
Der zimmet-i Çekirge İmamı zevcesi	1.200
Der zimmet-i Şerife Fatıma	1.440
Der zimmet-i Ayantere(?) zimmi	1.560
Der zimmet-i mezbure Çaykara kızı	720
Der zimmet-i Kocaoğlu Ali	4.200
Der zimmet-i Şeyhoğlu	1.200
Der zimmet-i Müezzin Zevcesi	720
Der zimmet-i Yorgi Cariyesi	720
Der zimmet-i Kivrik kızı	720
Der zimmet-i Kuyumcu Nikola	4.320
Der zimmet-i Ömer kızı Aka	2.160
Der zimmet-i Aka kızı	720
Der zimmet-i Mustafa Bey zevcesi	720
Yekün 29.040 akçe	

Gayrimenkuller

Mülk menzil der-Mahalle-i Elmalık	24.000
Mülk menzil der-Mahalle-i hasan Paşa	18000
Mülk menzil der-Mahalle-i İshak Şah	6000
Yekûn akçe 48.000 akçe, (Gayrimenkullerin toplamı)	

Toplam Servet

Cem`an Yekün (Eşya, kitaplar, nakit para, alacakları ve gayrimenkullerin toplam değeri)	**325.534 akçe.**

Minhâ el-İhrâcât (Giderler)

Ber mûcib-i vasiyyet berâ-yı techîz ve tekfîn bâ hüccet-i şer`iyye	12.000
Ber mûcib-i vasiyyet berâ-yı ıskât-u savm u salât bâ hüccet-i şer`iyye	3730
Ber mûcib-i vasiyyet berâ-yı ta`mir-i medfen	7200
Ber mûcib-i vasiyyet berâ-yı Dervîş el-Hâc Mustafa bi-şehâdet-i es-Seyyid Mehmed bin es-Seyyid Ahmed ve Ümmühânî bint-i Mustafa ve Safiye bint-i Abdullah,	2400
Mihr-i Müeccel-i müsbet li-zevceti'l-mebrûre bâ hüccet-i şer`iyye	30.000
Deyn-i Müsbet li-vakf-i Penbe …(?) bâ hüccet-i şer`iyye,	26.400
Dellâliye ve hammâliye ve kayyimlere ve sâir mesârif-i lâzime,	5.450
Resm-i kısmet ma`a kassâmiyye	6.120
Kâtibiyye ve ihzâriyye ve huddâmiyye	1.500
Çukadâriyye	780
Yekün (Giderler toplamı)	**95.570**

Sahhu'l-Bâkî (Taksim edilecek miktar)

Eşyâ ve kütüb kıymet-i akçe	152.924
Kıymet-i Emlâk akçe	48.000
Zimem Akçe	29.040

Hissetü'z-Zevce (Hanımına verilen hisse)

Ani'l-eşyâ ve'l-kütüb (Eşya ve kitap oarasından) 19.115 akçe

Ani'l-emlâk (Gayrimenkullerden) 6.000 akçe

Ani'z-zimem (Alacaklardan) 3.620 akçe

Toplam **28.735**

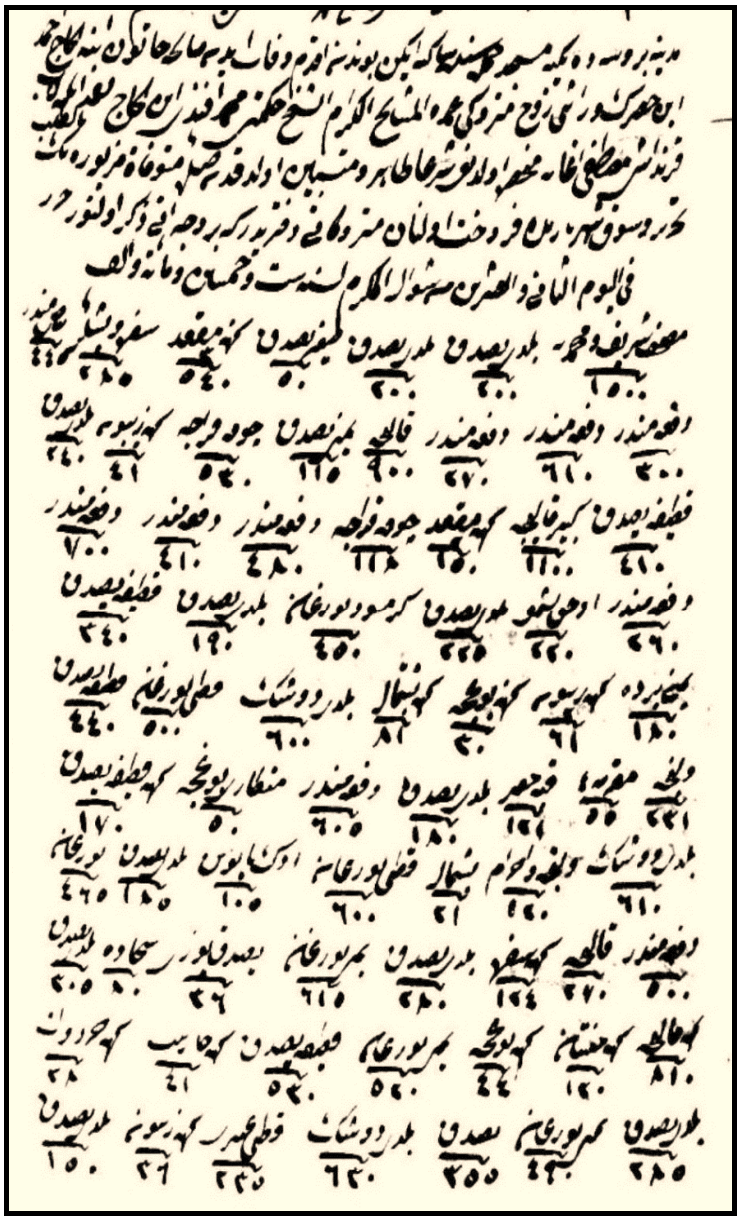
Hissetü'l-İbn (Oğluna verilen hisse)

Ani'l-eşyâ ve'l-kütüb (Eşya ve kitap oarasından) 133.809 akçe

Ani'l-emlâk (Gayrimenkullerden)	42.000 akçe
Ani'z-zimem (Alacaklardan)	25.410 akçe
Toplam	**201.219**

Sağîr-i mezbûr eş-Şeyh Mehmed Emin'in bâlâda mestûr olan 133.809 akçe eşyâ ve kütüb hisse-i irsiyyesini tesviye-i umuruna bâ hüccet-i şer`iyye vasiyy-i muhtârı mûmâ ileyhâ Şerîfe Refîa Hâtun bi'l-vesâyâ ahz u kabz eyledigi bu mahalle kaydolundu. Mühür

Ek 2: Sâliha Hâtûn'un Terekesi

Sâliha Hâtûn'un Terekesi

Medîne-i Bursa'da Tekye Mescid Mahallesi'nde sâkine iken bundan akdem vefât iden Sâliha Hâtun bint-i el-Hâc Ahmed ibn Hızır'ın verâseti zevc-i metrûki Umdetü'l-Meşâyîhi'l-kirâm eş-Şeyh Hikmetî Mehmed Efendî ibn el-Hâc Ahmed ile li-eb karındaşı Mustafa Ağa'ya münhasıra olduğu şer'an zâhir ve mütebeyyin oldukdan sonra müteveffât-ı mezbûrenin tahrîr ve sûk-ı şehriyârında furuht olunan metrûkâtı defteridir ki ber vech-i âtî zikr olunur. Hurrira fi'l-yevmi's-sânî ve'l-`ışrîne min şevvâli'l-Mükerrem sene sittin ve hamsîne ve mietin ve elf.

Muhaf-ı Şerif ve Muhammediyye	1.500	Bekmez tavası	580
Beledî yasdık	200	2 tencere	215
Beledî yasdık	200	Köhne çarşaf	48
Sağir yasdık	50	Munakkaş don	125
Köhne mak`ad	540	Keten bezi	550
Sofra ve peşkir	285(?)	Yüz yasdığı	59
Beyaz(?) minder	445	Saplı tas	99
Def`a minder	300	El tavası	195
Def`a minder	610	Kazğan	480
Def`a minder	270	4 sahan	301
Kaliçe	900	Kebir kazğan	1500
Yemeni yasdık	115	Köhne çarşaf	56
Çuka ferace	530	Keten bezi	380
Köhne zıbun	41	Tencere	360
Beledî yasdık	240	Bakraç	75
Kadife yasdık	410	5 fincan	90
Kebîr Kaliçe	1.400	Gömlek	150
Köhne mak`ad	150	Çarşaf	100
Çuka ferace	115	Abdest makrama	80
Def`a minder	480	Def`a tepsi	245
Def`a minder	410	Havlu makrama	79
Def`a minder	700	Abdest makrama	99
Def`a minder	270	Abdest lengeri	280
Ocak …(?)	220	Tencere	401
Beledî yasdık	225	Bekmez tabası	700
Keremsûd yorgan	450	Keten bezi	265
Beledî yasdık	190	Leğen ibrik	510
Kadife yasdık	340	Cam tas	91
Yemeni perde	180	Çarşeb(?)	151
Köhne zıbun	61	Keten bezi	700

Köhne bohça	30	Bohça ve don	90
Köhne peştamal	81	Bakraç	120
Beledî ve döşek	600	Kapaklı bakraç	270
Kutni yorgan	500	Sandık	151
Kadife yasdık	440	Biniş kürk	1300
Velençe	231	Beyaz anteri	250
4 makrama	55	Mumî(?) anteri	365
Kaba hasır	121	Hevan	201
Beledi yasdık	180	Leğen	97
Def`a minder	605	Köhne kise	60
Minkârî bohça	50	Gömlek	270
Köhne kadife yasdık	170	2 don	151
Beledî ve döşek	610	Keten bezi	167
Velençe ve ihrâm	120	Kahve ibriği	150
Peştamal	21	Kapaklı bakraç	120
Kutni yorgan	600	Köhne peşkir	48
…….(?)	105	Keten bezi	690
Beledî yasdık	180	6 telli yağlık	400
Yorgan	465	Tencere	450
Def`a minder	500	Süt tabası	136
Kaliçe	270	Kahve ibriği	82
Köhne sofra	124	3 fincan	97
Beledî yasdık	280	Münakkaş bohça	400
Yemeni yorgan	615	Örtü yaşmak	95
Yasdık yüzü	36	Kevgir sahan	150
Seccade	80	Bekmez tabası	1040
Beledî yasdık	305	1 çif çuval	30
Köhne kaliçe	810	Fitilli çarşaf	351
Köhne çintiyân	120	Serpuş	180
Köhne bohça	44	Maşrava	100
Yemeni yorgan	520	Hırdavat	130
Kadife yasdık	530	Terazi	15
Köhne çarşaf(?)	41	Tabak	60
Köhne hırdavat	38	Hırdavat	30
Beledî yasdık	285	İskemle	31
Yemeni yorgan	490	Çarşaf	150
Yasdık	355	Beyaz dolama	101
Beledî döşek	630	2 gömlek	700
Kutni anteri	235	Al yemeni	78
Köhne zıbun	36	Tepsi ve ibrik	77
Beledî yasdık	150	Kapak	32
Yemeni yorgan	480	Çarşaf(?)	401
…..(?) yaşmak	97	Çintiyan	305

Def`a minder	641	Gömlek	320
Sağir yasdık	200	Dülbent-nimten	205
Köhne yemeni	165	Güğüm	230
Kebir kaliçe	1270	Şamdan	90
Köhne mak`ad	470	Zümrüd küpe 1 çift	1305
Yorgan ….(?)	370	Sim kuşak	490
Beledi yasdık	325	Köhne anteri	600
Köhne yasdık	150	Fitilli bez	480
Köhne çarşaf	320	Tencere	145
Keremsud anteri	150	Lengeri(?)	115
Hırdavathane	1855	Şali anteri	600
Yemeni yorgan	610	2 don	166
Çuka ….(?)	145	Altun …. 30 miskal(?)	17.550
Köhne seccade	36	Mihr-i müeccel	100
Bohça	116	Nukud der-kîse zuhûr iden	2.700
Köhne gömlek	242	Der-zimmet-i es-Seyyid el-Hâc Ahmed	111.240
11 munakkaş uçkur	260	Der-zimmet-i es-Seyyid Halil Ağa	92.470
Güğüm	386	Der-zimmet-i Râbia Hâtûn	21.120
4 lenger	240	Der-zimmet-i Mehmed Hikmetî Efendi	12.600
Tepsi	450	**Yekün**	315**.961**
Sağir na`lini(?)	60	Dört sehimde bir sehim menzil hissesi der-Mahalle-i Hacılar	72.000
Tarak	78	**Cem`an yekün**	**387.961 akçe**
Köhne anteri	110		
4 havlu makrama	190		
Keten bezi	270		

Giderler

Vasiyetleri Borçları ve resmi harcamalar

Ber-mûcib-i vasiyet berâ-yı ıskât-u savm u salât ve it`âmu fukarâ ve ta`mîr-i merkad bâ-hüccet-i şer`iyye	17550
Ber-mûcib-i vasiyet berâ-yı ta`âmiyye-i zâviye-i merhûm eş-Şeyh İsmail Hakkı Efendi bâ-hüccet-i şer`iyye	12.000
Ber-mûcib-i vasiyet berâ-yı cihet-i zâviye-i mezbûre bâ-hüccet-i şer`iyye	12.000
Ber-mûcib-i vasiyet berâ-yı kırâat-ı mevlidi'n-Nebî der- zâviye-i merkûme bâ-hüccet-i şer`iyye	12.000
Ber-mûcib-i vasiyet berâ-yı mu'tekası Şahbaz bâ-hüccet-i şer`iyye	12.000

Ber-mûcib-i vasiyet berâ-yı Gelbûr Hâtûn bâ-hüccet-i şer`iyye	1.200
Deyn-i müsbet mezbûr Gelbûr Hâtûn min ciheti'l-ikâne	1320
Dellâliye ve hammâliye ve mesârif-i müteferrika	3715
Deyn-i …(?) min ciheti'l-karz bâ karar el-verese	2160
Resm-i kısmet ma`a kassâmiyye	6432
Kâtibiyye ve ihzâriyye	1608
Çukadâriyye	1020
Yekün akçe 83,000 (Giderlerin toplamı)	

Sahhü'l-Bâkî beyne'l-verese (Varisler arasında taksim edilecek miktar)
Nakit: 232.961 akçe. (Menkul mallar, nakit para ve alacaklar)
Kıymet-i menzil: 72.000 (Gayrimenkul-ev bedeli)

Hissetü'z-zevc (Kocası Hikmetî Mehmed Efendi)

Mine'l-menkûlât (Menkul mallardan)	116.480
Mine'l-menzil (Ev parasından)	36.000
Toplam	**152.480**

Hissetü'l-ahi li-eb (Baba bir kardeşi Mustafa Ağa)

Mine'l-menkûlât (Menkul mallardan)	116.480
Mine'l-menzil (Ev parasından)	36.000
Toplam	**152.480**

Ek 3: Hikmetî Mehmed Efendi'nin Kabir Taşı

Sâlikân-ı Celvetiyye mürşid-i şeyhu'ş-şuyûh
A'nî kim Şeyh Hikmetî kabrinde rahatlar bula
Düşdi bir târih Azîzâ tab'ıma fevti içün
Cây-gâh-ı Hikmetî Mevlâ kusûr-i adn ola sene 1165 h.